

ALLIKA KÜLA 00512

KOHALOOLINE UURIMUS. 14.07.2011

Uurimuse ülesanne oli leida andmeid Harjumaa Kernu valla Allika küla ajaloo kohta kokku lepitud töömahu ulatuses. Eelkõige oli eesmärk leida küla esmamainimine, talude rajamine, talude peremehed ning päriseks ostmine.

Kasutasime uurimiseks vanemas osas (17.-18. sajand) adramaarevisjone ning hingeloendeid (1782-1858). Kasutasime põgusalt ka Hageri kirikuraamatuid, kuid kuna nende andmetest ülevaate saamine oleks väga aeganõudev, need eriti põhjalikku kasutamist ei leidnud. Ka 18. sajandi osas saaks veel kirikuraamatuid kasutada, kuna nad on säilinud aastaist 1711-1778 ning alates 1834. aastast. Samas see oleks süvenemine konkreetsete talude elanike andmetesse, mis polnud käesoleva töö eesmärk. Võimalik, et uurida on vaja ka Hageri kirikust sama kaugel paiknenud Nissi kiriku materjale, sest kuigi administratiivselt kuulus Allika küla Hageri kihelkonda, võis ta kiriklikult kuuluda osaliselt ka Nissi kihelkonda. Nissi kirikuraamatud algavad 1716. aastast.

19.-20. sajandi kohta leidsid kasutamist ka kinnistusmaterjalid ja mitmed muud arhiivimaterjalid, samuti trükitud allikad. Täpsemalt on konkreetseid allikaid kirjeldatud ka uurimuse põhiosas, eesmärgiga anda ülevaade, kas midagi oleks veel edaspidi võimalik lisaandmete saamiseks kasutada või milliseid tavapäraseid allikaid selle uurimuse jaoks kasutada ei saa, kuna need pole säilinud.

19. sajandi teise poole taluelanike (sh isegi peremeeste) kohta andmete saamine on paraku raskendatud paljude allikate mittesäilimise tõttu. Seda on täpsemalt kirjeldatud allikate üldülevaates.

Edaspidi on võimalik uurimust jätkata talude ja taluelanike andmete täpsustamise osas, otsida juurde külaelu kohta huvitavaid juhtumeid kohtutoimikutest ja ajakirjandusest (nende otsimine eeldab aga üsna head ülevaadet külaelanike nimedest, eluaastatest ja sugulussuhetest). 20. sajandi osas on allikaid juba palju rohkem, mis võimaldavad saada ülevaate talude majandamisest, seltsielust (kuigi vastavaid andmeid on üsna aeganõudev leida). Ühegi küla ajaloo uurimine kirjalike allikate põhjal ei asenda aga praeguste ja endiste külaelanike mälestuste kogumist. Sealt saadavad üksikudki vihjeid võimaldavad aidata arhiivitöös, samuti sisaldavad nad materjali, mida kirja pole kunagi pandud. Võimalik, et mõningat rahvapärimust leidub Allika küla kohta ka Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudes, kuid selle otsimine ja läbi töötamine oleks ületanud käesoleva töö mahu.

SISUKORD

Eesti külade ja talude ajaloo uurimisest	3
Allika küla ajalooline kuuluvus ning üldülevaade allikatest	5
Vanimad andmed Allika küla elanikest	7
18. sajandi esimesed aastakümned	8
Küla elanikud 18. sajandil	10
Küla elanikud 19. sajandi I poolel	11
19.-20. sajandi vahetus. Talude päriseksostmine. Küla moodustamine	12
Allika küla talude kujunemislugu ja elanikud	14
Allika nr 24 (talumaa kinnistu nr 4983)	15
Järve nr 30 (talumaa kinnistu nr 4985)	16
Järvenõmme nr A-68 (maaüksuste kinnistu nr 11735)	17
Kaasiku nr 43 (talumaade kinnistu nr 11981)	17
Kalamatsu nr 29 (talumaade kinnistu nr 4205)	17
Kokmardi nr 31 (talumaade kinnistu nr 4206)	18
Koka nr 27 (talumaade kinnistu nr 4605)	21
Kulliaru nr A-52 (maaüksuste kinnistu nr 10272)	22
Kõrtsuhansu nr 22 (talumaade kinnistu nr 4201)	22
Laagrimäe nr A-85 (maaüksuste kinnistu nr 12041)	22
Mootso nr 25 (talumaade kinnistu nr 4203)	23
Onni nr A-67 (maaüksuste kinnistu nr 9999)	23
Pruuli nr A-83 (maaüksuste kinnistu nr 13041)	24
Ruila kõrts	24
Saare nr 28 (talumaade kinnistu nr 4984)	24
Tominga nr 46 (talumaade kinnistu nr 12175)	25
Uuetoa (Kõrtsu) nr 23 (talumaade kinnistu nr 4202)	25
Vainu nr A-56 (maaüksuste kinnistu nr 10258)	26
Võsa nr 26 (talumaade kinnistu nr 4204)	26

EESTI KÜLADE JA TALUDE AJALOO UURIMISEST¹

Eesti küladest võib rääkida alates I aastatuhande teisest poolest. Külade võrk kujunes välja 13. sajandiks. Sellest ajast on pärit ka esimesed kirjalikud allikad – Läti Henriku kroonika ja Taani hindamisraamat. Küla täpset asutamisaega pole enamasti võimalik kindlaks teha, vaid arheoloogiliste leidude abil võib mingil määral asustuse algust dateerida. Külad tekkisid enamasti ühest talust jagunemiste teel, kuid võimalik on ka variant, kus mitme talu maad pandi kokku ning siis jagati teisel moel ära.

Külal oli kolm tunnust – ta oli hoonete kogum, tal oli ühine territoorium ehk külasaras ning tal oli olemas külakogukond. Ühine territoorium ehk külasaras koosnes põllumaast, võsa- või metsapõllutükkidest, heinamaast, metsast. Mets ja karjamaa olid ühiskasutuses, kogu küla võis teha metsas puid. Kõikidel kogukonna liikmetel oli sarase territooriumil õigus teha põldu. Kui oli tugev talu, kus oli palju mehi, siis nad harisid külast kaugemal maid ning tegid metsapõllud. Sellisel moel tekkis juurde üksik- ehk hajatalusid. Kui pärijaid oli palju, siis asus mõni noorematest vendadest sinna elama. Hajatalu võis asuda ka külasarase territooriumil. Tihti oli hajatalu kirjutatud allikas küla alla, seepärast on neid raske eristada. Ükskord on sama hajatalu allikates ühe küla, teinekord teise küla all, kuigi ta kohta ei vahetanud.

Küla ei saanud tollal kasvada, sest maad olid jagatud ja valitsev oli üleribasus. Kogu küla põld oli jagatud mitmesse suuremasse ossa ja iga osa omakorda tükkideks (ribadeks). Eesmärk oli nähtavasti võrdsustamine, kuna maad olid erineva kvaliteediga. Mõnes kohas oli näiteks öökülmad või kevadised üleujutused. Selline võimalus, et mõne talu kogu vili ikaldus, oli selles süsteemis haruldasem. See oli ka külale kergem, kuna muidu oleks pidanud küla aitama sellel talul talve üle elada. Selline põldude jaotus oli tavaline kuni talumaade kruntimiseni 19. sajandi teisel poolel. Ühel talul võis olla umbes 20 ja rohkemgi põllutükki. Rahvatraditsioonis on ette heidetud, et sellisel puhul pidi tööd tegema korraga, muidu jäädi oma osast ilma, sest kärmemad korjasid saagi eest ära. Külakogukond korraldas kogu küla elu, majandusasju, kuid ka perede vahelisi küsimusi. Suhtles ka teiste kogukondadega heinamaade kasutamise küsimuses jne.

Liivimaal (Lõuna-Eestis) algavad maarevisjonid – allikad, kus on kirjas talud ning nende peremehed ja andmed talude suuruse ja koormiste kohta – 1582. aastast. Eestimaal (Põhja-Eestis) on säilinud ka varasemaid, näiteks Harju- ja Järvamaal 1564. aastast, osade Läänemaa piirkondade kohta ka 16. sajandi I poolest. Mõningaid üksikuid leidub veelgi varasemast ajast, kuid need hõlmavad väikseid piirkondi. Revisjone korraldati üldiselt iga mõnekümne aasta järel, kuid omavahel taluperemeeste andmeid reeglina siduda ei saa (st ei saa kindlaks teha, kas uus peremees oli eelmise poeg või oli sinna tallu mujalt sisse tulnud). Pidevamalt koostati maarevisjone aastail 1726-1774 nii Eesti- kui ka Liivimaal.

Peale maarevisjonide on võimalik kasutada ka kaarte, mida leidub paljude piirkondade kohta juba 17. sajandi teisest poolest ning millel endil või nendega koos kirja pandud kirjeldusraamatutel on enamasti kirjas ka talude loetelud. 18. sajandist on aga kaarte väga vähe, sajandi lõpust on Saaremaalt maade reguleerimistööde ajal koostatud kaardid.

1782. aastast alates on revisjonimaterjal säilinud hingeloendite näol. Esimeste hingeloendite puhul on veel täpselt kirjas, kuidas küla välja nägi – vabadikud jne. Kuid viimased kolm hingeloendit (1834-1858) talude osas toimunud muutusi tihti ei kajasta ning uued inimesed on lihtsalt pandud vanade talude alla. Näiteks kui mõisapiirkonda on tulnud inimesi juurde, siis on nad kõik viimase talu alla kirjutatud. Kohati on hingeloendid täiesti ümber struktureeritud, ühtekokku on kirjutatud näiteks kõik ühe perekonnanimiga inimesed või on eristatud numbrita (talude nimesid tihti, eriti Põhja-

¹ Kohati on kasutatud on Ülle Tarkiaise loengu “Küla ajaloo uurimisest” (Eesti Ajalooarhiivis, 19.05.2005) konspekteeritud teksti.

Eestis, kirjas enam polegi) pered, mitte aga talud vmt. Sellisel juhul on tegu arvestustaludega ning need ei kajasta reaalselt inimeste koos elamist ja talu majandamist. Oma aruandes oleme sel puhul vajadusel kasutanud terminit pere.

Samuti tuleb arvesse võtta, et pärast talupoegade isiklikku vabastamist (Eestimaal 1816, Liivimaal 1819) ei kajasta hingeloendid enam alati tegelikku elukohta. Peremees ja sulased elasid küll vastavas talus, kuid "staatuseta" inimesed võisid elada mujal taludes või hoopis töötada mõnes linnas või vabrikus. Sel juhul on tegemist fiktiivse rahvastikuga talus ning reaalselt elanikkonda peab uurima kõrvutamisel kirikuraamatutega. See võib olla olenevalt piirkonnast üsna ajamahukas või kohati ka võimatu (kui kirikuraamatutest on säilinud vaid meetrikaraamatud ning kui sinna ei pandud elukohana kirja talunimesid, vaid mõisa või küla nimi).

Kaardimaterjal on sellest ajast rikkalik, 19. sajandi esimesel poolel viidi läbi mitmel pool maade mõõtmine. Paljudes kohtades ei olnud enam väiksemaid ribasid, vaid pikad nöörijaad. Võsamaade arvelt laiendati põlde.

Talude kruntimõõtmine on tähtis just külade uurimise seisukohalt. Tihti küla uurija ei tea algul, et küla on olnud krunditud, vaid on öeldud, et see on põline talu. Kaardi järgi aga nähtub, et tegemist on alles kruntimisjärgse talukohaga. Kruntimine on seotud ka välja ostmisega, tavaliselt krunditi talu ära enne välja ostmist. Mõnedes kohtades on jäänud küll küla kruntimata (näiteks Laiusel Lõpe küla krunditi alles 1940. aastatel), kuid seda juhtus harva, tihemini kroonumõisades. Kruntimine põhjustas väga suuri muudatusi. Talud ühe küla piires hajutati, majad viidi tihti koos elanikega teise kohta, kus nende maad asusid. Tekkis ka uusi talusid. Küla sarase saab tolle aja kaartidelt kätte, kuid heinamaad võisid veel olla mitmekümne kilomeetri kaugusel ning need kaartidel alati ei kajastu. Seega talude asukohad tollal muutusid ning praegused talukohad on enamasti kruntimisjärgsed. Talusid tihti ka jagati, ühest suuremast tekkis mitu väiksemat talu ning seetõttu võib olla üsna aeganõudev uurida, milline mitmest samanimelisest on kõige vanem, n-ö algtalu.

Talude päriseks ostmine algas 1820. aastatel, kuid oli massilisem 19. sajandi teisel poolel, mõnes piirkonnas ka 20. sajandi algul. Päriseks ostmiseni oli tegemist renditaludega, mille eest maksti mõisale algul teorenti, selle kaotamisel 1868. aastast raharenti. Osad talud maksid raharenti juba ka varem, eriti levinud oli see kroonumõisades juba alates 1840. aastate lõpust. Päriseks oli ostetud enne maareformi 51 640 talu keskmise pindalaga 34,1 ha. Kõige vähem oli päriseks ostetud kohti Virumaal (29%), kõige rohkem Saaremaal (55%). Rendikohtadena olid enne maareformi talupoegade käes 23 023 talu keskmise pindalaga 24,2 ha ehk kokku 31,1% taludest.

Kroonumõisades muutus talude väljaostmine kohustuslikuks 1886. a seadusega, sellest ajast arvestati ka 44-aastase ostulaenu tasumist, kui talu osteti tegelikult välja hiljem. Kroonutalupoegade väljaostumaks kustutati tsaari 03.11.1905 ukaasiga alates 01.01.1907.

1919. a maareformiga võõrandati Eestis 1065 mõisa vm maavalduse (pankade, kirikute, seisuslike asutuste) maad. 28% võõrandatud maast kasutati asundustalude rajamiseks (aegamööda moodustati 56 239 uut asundustalu) ning senistele taludele juurdelõigete jaoks. 24% jäeti mõisamaade rentnikele (riigirenditalud) ning 48% anti metsapeavalitsusele. Põhiosa maadest jagati maasaajatele 1919.-1923. a, 1929. aastaks oli rendikohtade väljaandmine lõppjärgus. Esialgu anti koht maasaajale kuueks aastaks rendile. Kui talupidaja oli ennast selle ajaga tõestanud, sai ta ostuõiguse. Veerand renditaludest läks algselt peremehelt peagi teistesse kätte. Alates 1927. aastast võimaldati endiste mõisade, maareformiga riigile läinud 23 023 rendikohta rentnikele soodsalt ära osta. 1920. aastate lõpust hakati rajama asundustalusid ka uudismaadele.

Tekkis ulatuslik väikeomanike kiht ning maareformi otseseks tõukejõuks olnud terav maanälg sai suuremas osas rahuldatud. Maareform vähendas oluliselt maata rahva osakaalu ning ka võimalikke sotsiaalseid pingeid pärast I maailmasõda. Eesti talu

keskmise suurus oli 23 ha, rajatud asundustalude keskmiseks suuruseks kujunes 16,4 hektarit.

Soovitame lugeda:

- A. H. Tammsaare. **Tõde ja õigus**. I köide. 19. sajandi II poole taluelu briljantne kujutamine.
- **Eesti talu**. Koguteos sõnas ja pildis. Lund, 1959. 200 lk. Populaarne ülevaade läbi aegade – hoonetest, talutöödest, kommetest. 60 lk teksti, 140 lk fotosid (peamiselt iseseisvusajast).
- **Eesti talurahva ajalugu**. Tallinn, 1992. 656 lk. Teaduslik käsitus talurahva vaimsest ja füüsilisest kultuurist, asustuse kujunemisest, suhetest mõisaga jne 13.-19. sajandini.
- **Eesti rahvakultuuri leksikon**. Tallinn, 1995, 2000², 2007³. 400 (413², 446³) lk. Entsüklopeediline teatmeteos märksõnade kaupa.
- **Eesti rahvakultuur**. Koostajad Elle Vunder, Ants Viires. Tallinn, 1998, 2008². 676 (600²) lk.
- A. Ratt. **Mõnda maaviljeluse arengust Eestis läbi aegade**. Tallinn, 1985. 269 lk. Kõrgkooli õpikuna mõeldud käsitus põllumajandusmaa kasutamisest, majanduslikust ja tehnilisest arengust (töödest ja töövahenditest), maaviljeluskultuuridest.
- Ülle Liitoja-Tarkiainen. **Hajatalud ja külad Põhja-Liivimaal 17. sajandil**. Tartu, 2000. 279 lk. Doktoritöö asustuse kujunemisest, paiknemisest ja rahvastikust.

ALLIKA KÜLA AJALOO LINE KUULUVUS NING ÜLDÜLEVAADE ALLIKATEST

Allika leiab küla esmamainimist kirjalikes allikates alles 1922. aastal. Varem oli tegu vaid hajatalude piirkonnaga, millel vähemalt kirjalikult ühtegi üldist nime pole fikseeritud. Võimalik, et rahvasuus kutsuti seda piirkonda juba varemgi Allika talu järgi Allika külaks või lihtsalt Allikaks, kuid kasutusel võis olla ka mõni teine nimi. Kasutatud allikates ei kohanud me aga ühtegi sellist. Edaspidi oleme lihtsuse mõttes kasutanud Allika küla määratlust ka selle perioodi kohta, kui seda veel ametlikult ei eksisteerinud. Allika talu, mille järgi küla on nime saanud, pärineb aga juba hiljemalt 18. sajandi algusest. Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteegis (edaspidi KNK) leidub 1978. a koostatud kaardil *Ruila-Allik*² küla. Kartoteegi järgi on kasutatud kohakäändeid *Allikulle*, *Allikul*, *Allikult*.

Praegune Allika küla kuulus suuremalt osalt Ruila mõisa maadele. Lisaks hõlmab ta aga osasid Haiba (Kulliaru, Tedre, Soomänni, Soosaare, Nepi, Tarna, Pedaja kinnistute piirkond) mõisa maadest. Oma töös oleme kasutanud enamasti Ruila mõisa kohta käivaid materjale, kuna Haiba mõisa maadele on rajatud vaid hilisemad kinnistud. Kernu mõisa maadele 1706. a kaardi järgi (vt altpoolt) kuulunud talud esinevad aga 1861. a kaardil kui Ruila mõisa talud. Millal nad kuuluvust vahetasid, on raske kindlaks teha, kuid juba 1726. a kuulusid nad Ruilale. Seepärast Kernu mõisa materjale me kasutanud pole.

Kiriklikult kuulusid Allika küla talud Hageri kihelkonda. Kuigi Nissi kirik oli sama lähedal, jälgiti administratiivset kuuluvust (seda arvestati mõisakeskuse kuuluvuse järgi) ning tõenäoliselt oli ka traditsioon käia Hageri kirikus. Võimalik, et mõned talupered käisid (mõnda aega) ka Nissi kirikus, igatahes genealoogia uurimisel peab sellega arvestama.

Hageri koguduse pastor Matthias Ladau põgenes pärast sõja puhkemist 1710 Stockholmi ning viis kaasa ka kirikuraamatud. Ta suri Soomes koos naise ja lastega katku.³ Hageri koguduse meetrikaraamatud (kronoloogiliselt peetud sünni-, abielu- ja surmaregistrid) algavad 1712. aastast, kuigi sündide osas on sinna tehtud üksikuid sissekandeid ka 1711. aasta kohta. Meetrikaraamatud ning leerilaste nimekirjad on

² Kursiivis tekst on otsene (algkujul) tsitaat allikast.

³ Aarma, Liivi. Põhja-Eesti vaimulike lühelulood 1525-1885. Lk 161.

säilinud täielikult aastate 1712-1778 kohta ning alates 1834 (v.a leerid). Nendest leiame ka suure osa Allika küla talude esmamainimised. See tähendaks aga põhjalikumat genealoogilist uurimist, seetõttu on siin töös meetrikaraamatutest kasutatud vaid esimesi aastaid. 1865. a keskpäigast enam sünnimeetrikasse talunime kirja ei pandud, seetõttu sealt alates pole meetrikaraamatud küla ajaloo uurimisel nii olulised allikad.

Teistest kirikuraamatutest on olulisimad personaalraamatud, mis algavad Hageri koguduses 1834. aastast. Vanim, aastate 1834-1848 personaalraamatus on perede andmed mõisade kaupa alfabeetiliselt järjekorras, kuid kirjas on ka talu, kus elati ning ees on toodud talude loend. Aastate 1850-1898 personaalraamatut on peetud väga lohakalt ning seda on keeruline kasutada, samuti on sellest palju andmeid puudu. Siiski on ka selles kirjas talu, kus pere elas (pered on mõisade kaupa tähestikulises järjekorras), mis võimaldab täpsustada konkreetse talu elanike andmeid.

Armulaualiste nimekirjad on säilinud aastatest 1712-1778, kust on Ruila mõisa järgi võimalik leida ka Allika küla elanike andmeid. Praeguses töös need ajaliimiidi tõttu kasutust ei leidnud.

Kõik Allika küla vanemad talud (Kulli, Koka, Järve, Kala jt) on sellised, mis võisid esineda teisteski kohtades. See raskendab oluliselt nende tuvastamist, kuna vanemates kirikuraamatutes pole sageli kirjas mõisa, kus vastav talupoeg elas ning kui mõis ongi kirjas, võis samas mõisas olla mitu samanimelist talu. Näiteks Allika talusidki oli Ruila mõisas mitu. Vaid nende talude elanike genealoogiate uurimine võimaldaks talusid täpsemini identifitseerida. Kahjuks kaarte sellest ajast Allika küla kohta ei leidu. Vaid tollal Kernu (Uue-Kohatu) mõisale kuulunud Kulli (*Kulli*), Koka (*Kocka*) ja Mootso (*Motze*) talud on toodud Kernu mõisa 1706. a kaardil. Piiri lähedal, kuid Ruila mõisa maadel, on näidatud ka Ruila kõrts (maantee ääres). Hiljem on harilikuga "Mootso taludele" lisatud ka numbrid ning nimed *Hallika Jürg*, *Motzo Mick*, *Wössa Hans*.⁴ Seega kuulusid tollal need Allika küla maad Kernu mõisale.

Kihelkonnakohus oli 19. sajandil Eestimaal oluline instants talupoegade omavahelises kohtupidamises, kuna aastani 1866 vallakohtuid Eestimaal ei eksisteerinud ning kihelkonnakohus oli esimese astme kohus. Lisaks tegeles kihelkonnakohus talude rendilepingute kinnitamisega, talumaade müügi korraldamisega, vallavalitsuste järelevalvega jm. Kahjuks on Hageri kihelkonnakohtu fond (EAA.868) säilinud väga kesiselt (vaid 13 säilikut aastaist 1828-1889). Talude rendilepinguid nende hulgas pole, seetõttu on kuni päriseks ostmiseni renditalude peremeeste täpsete andmete leidmine ebatõenäoline. Nagu eespool öeldud, ei leia andmeid selle kohta, kes millises talus elas, ka 1865. aastast alates meetrikaraamatutest.

Allika küla kuulus 1866. a vallaseadusega moodustatud Ruila valda, mis liideti 1891 Kernu-Kohatu vallaga. Ruila vallavalitsuse ega -kohtu arhiivifondi pole kahjuks säilinud. Ka Kernu vallakohtu materjalid on hävinud. Kernu vallavalitsuse (EAA.2523) materjalid on säilinud, kuid nende hulgas pole väga palju talude ajaloo uurimiseks kasutatavaid allikaid (nt magasiraamatuid). Vallaliikmete nimekirjad on säilinud vaid aastaist 1886-1892, kuid see ei puuduta Ruila valda, mis tol ajal oli omaette. Täis- ja volikogu protokollid on säilinud vaid aastaist 1910-1915. Täiskogu protokollidest võib saada andmeid talupidajate kohta vastaval hetkel (oleneb osalejate kirja panemise viisist).

⁴ EAA.1.2.C-IV-19:1. Viidatud on järgmiselt: *Arhiiv.fond.nimistu.säilik:Saaga pildi number, lehe või lehekülje nr.* Saaga pildi viite olemasolul on võimalik viidatud lehekülje Saaga keskkonnas (www.ra.ee/saaga) avada, kopeerides viitekoodi (näiteks EAA.1241.1.23:32) vastavasse lahtrisse Saaga avalehel. Vajalik on tasuta registreerimine. Kui on vaid viide ilma kooloni järel oleva numbrita, puudus allikas aruande koostamise ajal Saagast.

VANIMAD ANDMED ALLIKA KÜLA ELANIKEST

Ruila mõisa talude kohta pärineb üks vanimaid allikaid 1566. aastast, mil koostati vakuraamat. Selles aga pole ühtegi talu, mida võiks nime järgi seostada Allika küla taludega.⁵

Järgneva 120 aasta jooksul ei koostatud Põhja-Eestis üldiseid talude nimekirju ning Ruila mõisa kohta pole teada ka üksikuid vakuraamatuid, mis on peamine allikas talude kohta sellest perioodist. Alles 1686.-1689. a Rootsi revisjon hõlmab kõikide talude andmeid. Selles on Ruila mõisas kirjas 34 talu ning 10 vabadikukohta. Neist vaid 20 ehk alla poole olid külades, ülejäänud olid hajatalud. Viimaste asukohta on raskem määrata, seetõttu pole kindel, millised neist võisid olla Allika küla asukohal. Hilisematest talunimedest kohtab seal vaid ühte: *Kalla Matz*, kes on teises kohas kirjas kui *Fisker Matz* ehk “kalur Mats”. Mats oli mõisa metsamaal ühe vakamaa suuruse vabadikukoha pidaja ning ei maksnud mõisale koormisi.⁶

Tõenäoliselt oli ta seesama mees, keda on samas revisjonis mõisa kirjelduses mainitud nimega *Jerve Matz*, kelle vastutusel oli mõisast “poole veerandmiili” kaugusel asuva väikse järve kaldal olev elukoht. Liivimaa miil oli 7,18 km, seega järve kaugus mõisast oli 900 m. Järves ei olnud muid kalu peale haugide, linaskite ja väikeste särgede ning kalu pidi Järve Mats andma nii palju, kui mõisa toitlustamiseks rekvireeriti.⁷ Seega võib hilisema Allika küla elanike esmamainimise aastaks lugeda 1686.

Kernu mõisa hajatalude hulgas on Rootsi revisjonis kirja pandud *Kulli Mart*. Nähtavasti selle talunime järgi on nime saanud Allika küla Kulliaru ja Kullisoo kinnistud.⁸ Oleme seetõttu toonud andmeid Kulli talu kohta ka 18. ja põgusalt 19. sajandist, kuigi selle talu maad tegelikult Allika küla all pole kunagi olnud.

1690. aastatel tabas Eestit raske näljahäda, mis ei jätnud puutumata ühtegi Eesti piirkonda. Eestimaa näljahäda komisjoni materjalidest (EAA.1.2.943) küll Ruila mõisa ega ka enamuse naabermõisade andmeid ei leia, kuid näljahäda oli üldine üle Eesti. “Eesti ajaloo” üldkäsitlusest leiame 1695.-1697. a näljahäda kohta järgmise ülevaate.

Olles puhtakujuliselt põllumajanduslik maa, olenes Eesti rahvastiku heaolu täiel määral viljasaagi õnnestumisest. Tolle aja põllundustehnika taseme juures oli viljasaak ilmastikuoludest veel suuremal määral sõltuv kui nüüd maaparandustööde edenemise, soode vähenemise, põllu- väetuse tõusu, kartulikasvatuse, viljasortide mitmekesisuse ja aretamise tõttu. Kohalikud viljaikaldused olid sagedased nähtused, kuid neil oli ka vaid kohalik ulatus. Tõsisemaks muutus põllumehe olukord, kui ikalduse piirkond kippus minema ülemaaliseks. Talurahva majapidamine polnud keskmiselt kuigi jõukas ja isegi normaalsele viljasaagi-aastale järgnenud kevadel oli lõppemas viljatagavara, mis oli määratud talu kuni uude- viljani toitma. Abi saadi enamasti mõisnikult või rentnikult. Et kartulikasvatus oli sel ajal veel tundmata, siis oli rahva toiduseks peamiselt teravili. Aedvilja kasvatas talurahvas üsna vähe. Neil eeldustel tähendasid korduvad ülemaalsed viljaikaldused, mis tabasid Eestit mustadel aastatel 1695, 1696 ja 1697, otse katastroofi kogu maa majanduselule.

Kohati tabas ikaldus maad juba a. 1694. Järgmisel aastal muutus ikaldus üldiseks, kusjuures see peale Eesti väiksemal määral leidis aset ka Lätis, Loode-Venemaal, Rootsis ja eriti rängalt Soomes. Ilmastik nii 1695. kui 1696. a. viljakülvi, -kasvu ja -koristamise ajal oli erakordselt halb. Paljudes kohtades polnud talupoegadel seemnevilja külviks juba 1695. a. sügisel, veel täbaram ses suhtes oli aga 1696. a. sügis. Kui talupoegadel tagavarad lõppesid, pöördusid nad mõisade poole, kus varud samuti olid nii vähesed, et ei suudetud talurahvale anda laenuna vilja ei külviks ega toiduks. Aegsasti kogesid Eesti- ja Liivimaa vastutavad ametnikud, et olukord muutub kogu maale bukutavaks, kui riik oma abistavat kätt ei siruta. Kuid abistamise korraldamine, milleks Karl XI luba saadi, ei toimunud

⁵ EAA.1.2.931:189-192, L 182-185.

⁶ EAA.1.2.940:589, :592, L 576p-7, 580p-1.

⁷ EAA.1.2.940:580, L 567p-8.

⁸ EAA.1.2.940:735, L 719p-20.

küllalt kiirelt ega piisavalt, mistõttu nälginud rahva hulgas juba 1696. a. kevadel tekkis suremus otseselt nälja või viimase mõjul laastavate haiguste tagajärjel. Et Rootsi ja Soome talupoegkond samaaegselt nälja all kannatas, veeti kroonuladudest Liivi-, Eesti- ja Saaremaal vilja nimetatud maadesse, kohapeal aga tõusis suremus ikka suuremaks. Suuremad linnad, kuhu oli rohkem vilja varutud, toitsid 1696. aastal ja 1697. a. algupoolel tuhandeid nälgjaid, kes üle maa valgusid linnade juurde. Maal valitses täielik meeleheide, sest mõjuvat abi ei saadud enam kustki. Ainult väike osa talupoegkonnast suutis näljaaja ilma suuremate vapustusteta üle elada. Vabadikud, sulasrahvas ja vaesemad talupojad langesid esimestena ikalduse ja nälja ohvriteks. Kuna rahva seas valitses lootus, et ikaldus mujal kergem on, põgeneti massiliselt oma senistelt kohtadelt. Asjaolu, et rahvas sel raskel ajal jäi saatuse hoolde, muutis meeled Rootsi valitsuse vastu märksa jahedamaks. Suremuse kõrgpunktiks oli 1696. a. lõpp ja 1697. a. algupool, kusjuures kohutavalt suur oli laste suremuse protsent. Rootsi valitsuse poolt teostatud järeleuurimiste ja muude arvestuste najal võib näljaajal surnute arvu oletada umbes 70 000-le, mis moodustab umbkaudu ühe viiendiku selleaegsest elanikkude arvust Eestis.

Näljaaja tulemusena jäid tuhanded talud Eestis peremehta või täiesti tühjadeks. Palju talupoegi oli põgenenud võõrastele aladele. Aadlikeud ja mõisarentnikud, kellele talupojad enam ei suutnud makse õiendada, jäid omakorda riigile võlgu. Et üle saada näljaaja raskustest, jättis valitsus nende nälja-aastate võlad suures osas sisse nõudmata tingimusel, et mõisnikud neid võlgu ei nõuaks ka oma talupoegadelt. Ühtlasi pandi näljaaja süvenedes maksma määrus, et kui talupoeg oma mõisnikult abi mitte saades põgenes teise mõisa alale, kus teda häda möödumiseni toetati, ei saanud endine omanik seda talupoega enam tagasi nõuda. Selle määruse järgi talitas hiljem, pärast Põhjasõja lõppu ka Vene valitsus. Ühtlasi hakkas Rootsi valitsus näljaajal saadud kogemuste põhjal rõhku panema viljavarude loomisele maal, vastavate viljamagaside asutamise näol mõisade juurde. — 1697. aastal oli viljakasv hea, kuid kevadel oli seemnevilja puudumisel suudetud vähe külvata. Veel parem oli viljasaak aastail 1698 ja 1699, mis aitas nälja-aastad üleelanud rahval tekkunud raskustest toibuda võrdlemisi ruttu. Siiski ei saanud maa majanduselu teda tabanud löökidest veel kuigi põhjalikult paraneda, kui algas Põhjasõda. Rahva mälestusse jäid aga suured nälja-aastad oma katastroofilises ulatuses õudse elamusena püsima, mida isegi Põhjasõja kohutav laastang ega musta surma – katku – möllamine ei suutnud kustutada. 1657. a. katkuaeg, 1678. a. vägede läbimars Brandenburgi, Toompea linnaosa mahapõlemine Tallinnas a. 1684 ja suured nälja-aastad 1695–97 jäid rahva ajaarvamise alusteks, mille põhjal veel sada aastat hiljem aega arvestati.⁹

18. SAJANDI ESIMESED AASTAKÜMNED

Järgnenud Põhjasõda mõjus samuti Eestile laastavalt. Allika küla kui Tallinn-Pärnu tee ääres paiknev piirkond võis saada sõja tõttu kannatada. Kuigi otsest sõjategevust Põhjasõja esimestel aastatel seal ei toimunud, kandis talurahvas sõjapidamise tõttu mitmeid uusi kohustusi. Talupojad pidid minema maamiilitsasse, Hageri jt kihelkondade mehed pidid osalema Tallinna kindlustustöödel 1702. aastal, talud andsid kroonule toiduaineid, sõjavägede läbiminekul nõuti riidevarustust. Näiteks Ruila naabermõisas Kohatus hakkasid 1701. aastal talupojad koormiste kandmisel tõrkuma.¹⁰ Pärnust suundusid sõjategevuse käigus Tallinnasse Rootsi väed 1700. ning Vene väed 1710. aastal, arvatavasti ei jäänud sel ajal ka Allika küla sõjavägedest puutumata.

Lisaks hävitas samal ajal Eesti rahvastikust taas suure osa 1710.-1711. aasta katk. Katku laastamistööst Eestimaa kubermangus on säilinud 1712. a inkvisitsioon, kus on andmed pärit talupoegadelt endilt. Jaan Konks on teinud kokkuvõtte sellest allikast, leides, et Hageri kihelkonnas suri katku 82,3% elanikest: enne katku elas kihelkonnas 4506 ning pärast 797 inimest. Harjumaa keskmine oli 80,3%, Eestimaal 76,0%. Kuna katku leviku telg oli Pärnu-Tallinna joon, siis on mõistetav ka suremuse kõrge määr

⁹ Eesti ajalugu, III. Lk 228-31.

¹⁰ Öpik, Elina. Talurahva mõisavastane võitlus Eestis. Lk 157.

Hageri kihelkonnas. Nt Hageri kihelkonna Maidla mõisas hukkus selle allika järgi 98,0%, Lümandu mõisas 90,2%.¹¹

Siiski pole katku surnute arv tõele vastav. Kasvõi see, et 1712. a inkvisitsiooni järgi elas Harjumaal 6323 inimest ning 1716. a inkvisitsiooni järgi 11 184 talupoega¹², näitab, et nelja aastaga ei saanud rahvastik kasvada nii kiiresti vaid loomuliku iibe tagajärjel, kuna selle saavutamiseks oleks pidanud 1712. a olema elanikest 100% vaid fertiilses eas abielupaarid, kellele sündis aastail 1712-1716 kaks last, kes mõlemad jäid ellu. See on aga väga ebatõenäoline. Juba esimesed ajaloolased, kes 1712. a inkvisitsiooni kasutasid, leidsid, et sealt võisid välja jääda metsadesse pagenud talupojad. Lisaks oli maavaldajatele oli kasulik näidata maad võimalikult väljakurnatuna. Herbert Ligi on kokkuvõtvas uurimuses nimetatud allika usaldusväärsusest leidnud, et 1712. a inkvisitsioon näitab katkust allesjäänud talupoegade arvu vähemalt poole väiksemana tegelikust.¹³

Eelnimetatu on ka põhjus, miks me ei leia 1712. a inkvisitsioonist enamikku Allika küla peremehi, kes seal sama perioodi kirikuraamatute järgi elasid. Inkvisitsiooni järgi elas pärast katku Ruila mõisas 43 talupoega ning katku surnuid oli 147 (77,4%). Allika külast on seal nähtavasti kirjas vaid *Kocka Jahn*.¹⁴ Pole siiski täiesti kindel, kas tegu oli just Allika küla Koka taluga, sellenimelisi võis olla Ruilas teisigi või ei olnud see tollal veel samas asukohas, kus hiljem. Nimelt võis Koka olla lisanimi, näiteks selle järgi hüüti mõisa kokka, kes enam mõisale mitte töötades asutas talu, mida hakati hüüdma Koka taluks.

Uurides vanimaid Hageri kirikuraamatuid, leiame sealt juba esimestest aastatest Allika küla elanikke. 60. päeval ehk 8. pühapäeval (*Domina Sexagesima*) enne Kristuse ülestõusmist (tavaliselt veebruaris) 1712 ristiti *Thomas*, kelle vanemad olid *Kocka Rein* Ruilast ja ta naine *Ann*. Vaderid olid *Kocka Hain* Ruila Wallast, *Uhstallo Jürri* Ruila Wallast, *Liso: Kalla Matz sein Weib* [=Kala Matsi naine Liisu], *Ann: Saunja Jürri sein Weib aus Kirnaschen Gebieth*. Seega Koka ja Kala talud olid sel ajal asustatud ning kuna nad käisid teineteisel vastastikku vaderiks, siis on tõenäoline, et nende talud asusid juba hilisemastki teada asukohas. Vähemalt Koka talu esines juba ka 1706. a kaardil, nagu eespool kirjas.¹⁵

Samal 1712. aastal ristiti kellegi Reinu Jüri ja Tiü tütar Leenu. Nende elukohta (mõisa) pole märgitud, kuid vaderite hulgas esinevad *Hallika Mats* ja *Kert*, *Kocka Michel*i naine. Arvatavasti olid nad Allika külast. Kala Matse elas hilisemas Kalamatsu talus kaks, tõenäoliselt isa ja poeg, kuna 1713 sündis *Kalla Matz, junior*i ja tema naise Liisu poeg Juhan. Vaderid olid siiski väljastpoolt Allika küla. Et Kulli talu elanikud käisid Allika küla omadega läbi, näitab samast 1713. aastast sünnikanne, mille järgi Kernu mõisast *Kulli Mart* ja Anu said poja *Jürri*, kelle üks vaderitest oli *Pruli Jain* Ruilast.¹⁶

Samal aastal sündis poeg *Tönno* ka *Wossa Rein*u peres. Tema vaderiteks olid Ruila ja Kernu mõldrite ja Allika Jaani juures elav lesknaine Madli ning Allika Jaani tüdruk Kai. Sama Võsa Reinu naine Ann käis mõni kuu hiljem vaderiks *Hallicka od Kocka Jain*i poja *Ado* ristimisel. Seega Allika ehk Koka olid tollal kas paralleelnimed või oli Jaan ise läinud ühest talust teise (nähtavasti Allikalt Kokale) ning teda tunti seepärast veel kahe lisanimega (Hallika ehk Koka Jaan). Võimalik, et see oli seotud asjaoluga, et üheksa kuud hiljem, märtsis 1714 ristiti "õndsas" *Kocka Tönno* tütar *Christina*, st Tõnu oli kõige varemalt suvel 1713 surnud ja Jaan läinud sinna tallu. Ema nimi on jäänud kirja panemata.¹⁷

¹¹ Konks, Jaan. 1712. aasta revisjonist Eestimaal. Lk 253-7.

¹² Oja, Tiü. Katk Põhjasõja ajal Eestis. Lk 238.

¹³ Ligi, Herbert. Talurahva arvu dünaamikast Eestimaal XVII sajandil. Lk 224-5, 231.

¹⁴ EAA.3.1.448:244, L 198p-9.

¹⁵ EAA.3154.2.1:4, lk 4.

¹⁶ EAA.3154.2.1:9-10, lk 14, 16.

¹⁷ EAA.3154.2.1:11-12, :17, lk 18, 20, 31.

Nii meetrikaraamatutes vanemate ning vaderite nimesid analüüsides võib dateerida täpsemalt peremeeste vahetumise aegu, taluelanike omavahelist läbikäimist ja sugulussuhteid jne, kuid see oleks ületanud praeguse töö jaoks ette nähtud töömahu.

1716. aastast pärineb inkvisitsioon, kuhu on kirja pandud Eestimaa elanikud nimede ja vanustega. Nimekiri ei ole kindlasti täielik, sest vähemalt taluadramaade arvu osas on mõisaomanikud näidanud rootsiaegseid adramaaid palju suurematena, kui nad tegelikult olid, et seda taotleda riigimaksudest vabastamisel.¹⁸ Seepärast pole imestada, et kirikuraamatutes leiduvaid elanikke ei leia me ka siit. Allika külaga seostatavatest taludest leiame vaid *Hallico Jahn*'i (vanus 46 aastat, seega sündinud ca 1670), tema naine *Anno* (ca 1676), lapsed *Madli* (ca 1713) ja *Ado* (ca 1714). Nende talus teenis poiss *Jürri* (ca 1702), talul oli loomadest üks hobune, paar härgi ning kaks lehma. Maad oli veerand adramaad. Vabadike hulgas leidub *Kocka Jürgen* (ca 1666), kes töötas kupja juures ning tema naine *Marrie* (ca 1676) ning poeg *Jürri* (ca 1714).¹⁹

KÜLA ELANIKUD 18. SAJANDIL

18. sajand oli rahvastiku kasvule üsna soodus. Ikaldusaastaid leidis küll läbi kogu sajandi, kõige raskemad olid aastad 1739-1744. Leidus ka laastavaid taude (eriti rõugeid) ja nälja-aastaid (1758). Aastail 1726-1782 tõusis Herbert Ligi andmeil Eestimaal talurahva arv kuni 2,3 korda. Harjumaal indeks oli 2,45, Hageri kihelkonnas 2,85. Vaid Jüri kihelkonna indeks oli Harjumaal kõrgem. Kõige rohkem kasvas Hageri kihelkonna rahvastik vahemikus 1732-1739 ning 1774-1782.²⁰

18. ja 19. sajandil on kõige hõlpsam talude arenemislugu jälgida adramaarevisjonide (1725-1774) ning hingeloendite (1782-1858) põhjal. Võimalik, et osade talude nimed nendes allikates ning kirikuraamatutes erinevad. Uurimise teeb raskemaks asjaolu, et kõik hajatalud Ruila mõisas on esitatud koos, st tuleb vaid talunimede järgi otsustada, millised neist olid Allika külas. Kuigi talude andmed võisid olla esitatud mingis traditsioonilises või geograafiliselt loogilises järjekorras, on seda ilma kaardimaterjalita (mida pole säilinud) raske tuvastada.

1725.-1726. a revisjonist (Ruila on revideeritud detsembris 1725) leiame vaid järgmised talud, mida saab seostada Allika külaga: *Hallika Jahn*, *Kocka Jürri*. Kernu mõisa alt leiame *Kulle Mar*'i hajatalu.²¹

1732. a revisjonis on Ruila mõisa hajatalude all kirjas *Hallicka Jann* ja *Kocka Jürrij* ning nähtavasti hilisem Kalamatsi talu: kalur *Kallama Siem* ning Kernu all *Kulli Mart*. Koka talu maadest kaks kolmandikku oli veel üles harimata.²² Järgmises, 1739. a omas on Ruila hajatalude all järjest *Kalla Siem*, *Kocka Jürrij*, *Hallicka Ado*, *Körtzo Hans*. Neist Kala Siimu kohta on lisatud, et ta oli kalur. Koka ja Körtzu talude maadest pool oli veel söötis. Kernu mõisas oli peremees *Kullie Jahn*.²³

Viis aastat hiljem koostatud 1744. a revisjonis on Allika külaga seostatavad Ruila mõisa hajatalude nimed järgmised: *Jerwe Siem*, *Koka Jürrij*, *Hallika Ado*, *Körtzo Hans*. Siit näeme, et Järve ja Kala lisanimi vaheldus, nähtavasti kasutati mõlemat paralleelselt, nagu juba 1680. aastate puhul oli näha. Järve Siim oli jätkuvalt mõisa kalur, kuid on kirjas, et talu maad olid kõik harimata (siiski elasid talus üks mees ja naine). Koka talu maadest oli jätkuvalt pool kasutusele võtmata. Kernu mõisas elas samal ajal peremees *Kullie Jahn*.²⁴

¹⁸ Sildmäe, I. Feodaal-pärisorjusliku tootmise ja feodaalrendi dünaamikast Eestimaal XVII sajandil. Lk 20-1.

¹⁹ EAA.3.1.449:161-162, lk 307, 309.

²⁰ Ligi, Herbert. Talurahva arvu dünaamikast Eestimaal XVII sajandil. Lk 236-7, 243, 245-8.

²¹ EAA.3.1.458:335, :343, L 334p-5, 342p-3.

²² EAA.3.1.467:286-287, :316, L 278p-80, 309p-10.

²³ EAA.3.1.473:772, :776, :797, L 711p-2, 714p-5, 730p-1.

²⁴ EAA.3.1.479:729, :733, :750, L 728p-9, 732p-3, 750p-1.

Aastal 1750 koostatud revisjonis on talude järjekord muutunud ning mõni on ka juurde tulnud. Allika külast on kirjas *Woessa Matz*, *Körtzo Hans*, *Hallika Ado*, *Kocka Jürri*, *Jerve Jaack* ja kalur *Kalla Siem*. Kusjuures Võsa ja Järve talu maadest oli pool veel söötis, seega nemad olid nähtavasti alles vahemikus 1744-1750 asustatud. Koka talu oli nüüdseks kasutusele võtnud kõik maad. Nende taludes elas kokku 34 inimest (18 täiskasvanut ja 16 last). Vanu (üle 60aastaseid) või töövõimetuid inimesi taludes ei elanud. *Kullie Jaen* oli veel nüüdki Kernu mõisas üks peremees.²⁵

Kuna 1765. aasta revisjoni ajaks olid Ruila ja Kernu mõisad rootsiaegse kandevoime saavutanud, siis neid enam ei revideeritud ning peremehi kirja ei pandud ka 1774. a revisjoni.²⁶ Seega järgmised kompaktsed andmed Allika küla kohta saame alles 1782. a hingeloendist.

Eesti alal koostatud esimeses hingeloendis (1782) pandi kirja kõik elanikud talude kaupa ning koos vanusega. Kummalisel kombel on aga andmed Järve, Kala, Kokmardi ja Saare talude elanike kohta jäänud hingeloendist välja. Järgmises hingeloendis on viidatud, et nad olid varem kirjas ning selle järgi saab taastada ka 1782. a hingeloendi andmed täielikult. Taastatud ja kirjasolevate andmete järgi *Jerve Jack*'u talus elasid 7 meest ja 5 naist, *Kalla Jürri* talus 4 ja 3, *Kockmarti Juhann*'i talus 3 ja 2, *Saro Jürri* talus 3 ja 2, *Kocka Juhann*'i talus 5 ja 9, *Wossa Matz*'i talus 5 ja 5, *Motzo Jürri* talus 5 ja 5, *Allika Juhann*'i talus 5 ja 6, *Kortzo Tenno* talus 4 ja 6, kõrtsmik *Kortzo Matz*'i majapidamises 4 ja 2, *Prule Enrdi* [Evardi] talus 2 ja 3 (kokku 47 meest ja 48 naist). Kõige vanem peremees oli ning üldse vanim mees oli Kala Jüri (73-aastane, sündinud seega ca 1709), Võsa Mats oli 68-aastane (ca 1714), Järve Jaak oli vaid aasta noorem. Vanimad naised nendes taludes oli Allika Juhani ema Ann (ca 1711) ning samavana Kala Jüri naine Triinu. Pruuli talu andmetele järgnevad metsavaht *Jurri* pere andmed. Hilisematest allikatest näeme, et tegu oli Suurenõmme metsavahikohaga ning jääb praegusest Allika külast väljapoole. Küll aga selgub hilisematest allikatest, et mõisamaale asutatud mõisa koka Kirsti vabadikukoht sai hiljem Aru, 1834. aastaks aga Järvenõmme nime. Seal elasid 1795. a 2 meest ja 4 naist. Kui see asus tollalgi samal kohal, siis tuleb 1782. a elanike arvuks lugeda 49 meest ja 52 naist.²⁷

1795. aastal olid talud samad, mitmed varasemad peremehed olid surnud ning nende asemele asunud uued. Kokmardi talu pidas nähtavasti leskperenaine, kelleks abiks 17-aastane poeg ja täiskasvanud tütar. Koka tallu oli peremeheks tulnud Naanu talust varasem sulane. Mehi elas nendes taludes 61, naisi 47 (koos koka naise Kirsti talukohaga 64 meest ja 49 naist).²⁸ Täpsemad andmed taluelanike kohta on ka edaspidi toodud konkreetsete talude kirjelduses.

KÜLA ELANIKUD 19. SAJANDI I POOLEL

1811. aastaks olid taas mitmed peremehed võrreldes 1795. aastaga vahetunud, enamus uusi olid tulnud mujalt Ruila mõisast, mitte Allika küla taludest. Vaid ühel puhul (Allikale) oli uus peremees tulnud sama küla talust (Kõrtsult). Kuna kirja pandi ainult meesterahvad, pole elanike arvu võimalik öelda, kuid mehi oli praeguse Allika küla taludes (revisjoninumbritega 40-50) kirjas 53 (koos Aru nr 53 taluga 54).²⁹

1816. aasta hingeloend koostati vaid viis aastat eelmisest hiljem, seetõttu ei olnud muutusi toimunud väga palju. Laitsest oli uus peremees tulnud (tollal nähtavasti mõisniku poolt toodud) Saare tallu. Elanikke oli taludes (koos Aru taluga) 55 meest ja 62 naist

²⁵ EAA.3.1.487:697, :701, :779, L 658p-9, 662p-3, 736p-7.

²⁶ EAA.3.1.496:817, :821, L 859, 863; EAA.3.1.503:727, L 771.

²⁷ EAA.1864.2.IV-2:22-24, L 21p-3p; EAA.1864.2.V-25:33-34, L 32-3.

²⁸ EAA.1864.2.V-25:33-37, L 32p-35p.

²⁹ EAA.1864.2.VI-36:34-40, L 31p-38.

(kokku 117).³⁰ Samal aastal toimus talupoegade pärisorjusest vabastamine. Sellega kaasnes nende vabam liikumisõigus, mis dokumentaalsete allikate mõttes tähendas aga fiktiivse rahvastiku teket. Seega 1834., 1850. ja 1858. a hingeloendis on sageli vastavas talus kirjas inimesi, kes tegelikult elasid mujal taludes, mõisades, linnades, vabrikutes. Vaid kirikuraamatutest saaks teada, kus keegi tegelikult elas, kuid nende kasutamine sel eesmärgil oleks väga aeganõudev töö. Samuti võis olla vastupidi – talus elasid inimesed, kes olid hingeloendis kirjas kusagil mujal. Siiski suurem osa vastavas talus hingekirjas olevatest inimestest seal elasid, kuid uurimuses toodud sõnastusse “elas talus” tuleb aastate 1834–1858 andmete puhul suhtuda reservatsiooniga.

1834. aastaks olid rajatud Ruila kõrts ning Onni talu. Esimene sai neist peremehe Järve talust, teine aga Kabila külast. Teistesse taludesse oli tulnud uusi peremehi Kirpma ja Tirisalu külast, enamuse aga olid saanud uued peremehed perepoegade hulgast.³¹

1835. aastal viidi lõpuni Eestimaa kubermangus perekonnanimede panek. Osades mõisades jõuti seda teha 1834. aasta hingeloendi koostamise ajal, enamikus kohtades (sh Ruila mõisas) aga leiduvad nimed esimest korda 1835. a perekonnanimede raamatutes. Talude peatükis allpool on kirja pandud ka vastavas talus saadud perekonnanimed. Mitmed nimed saadi koos teistes külates elavate sugulastega.³²

1850. a hingeloendis pole kirjas, kes oli talu peremees. Seega oleme seda oletanud sobiva vanuse põhjal, kuid sageli jääb ta vaid oletuseks. Enamasti oli peremehel olemas ka pere. Andmeid saab täpsustada kirikuraamatute põhjal, kuid kuna järgmises hingeloendis on peremehe staatus kirjas, saab oletustes tugineda ka sellele.³³

Viimases, 1858. a hingeloendis on peremehe staatus kirjas ning suuri muudatusi võrreldes 1850. aastaga polnud toimunud. Mõningad peremeeste vahetused olid toimunud, kuid suurt elanikkonna vahetust ei esinenud. Ka uusi talusid polnud rajatud.³⁴

Nagu eespool allikate loetelus kirjas, puuduvad 19. sajandi teise poole kohta head allikad taluperemeeste või üldse elanike täpse elukoha kindlakstegemiseks, kuna Ruila puhul pole nad säilinud ning ka säilinud allikatest (kirikuraamatud) pole ülevaate saamine hõlbus. Ajalimiidi tõttu oleme jätnud selle perioodi käsitlemata ning siirdume edasi talude päriksostmise juurde.

19.-20. SAJANDI VAHETUS. TALUDE PÄRISEKSOSTMINE. KÜLA MOODUSTAMINE

Kuni talud polnud päriks ostetud, kuulus Allika küla maa Ruila mõisale (osalt ka Haiba mõisale). Esitame Ruila mõisa omanike kohta väljavõtte Eesti Ajalooarhiivis mõisakoolide projekti raames koostatud ülevaatest.³⁵

Esimest korda on Ruila mõisat mainitud 1417. aastal. 17. sajandi alguses omandas mõisa Ulrichite perekond. Ulrichite perekonna kolm venda olid pärit Saksamaalt Brandenburgist. Johann Ulrich (1572-1642) oli aastatel 1600-1607 Kuramaa hertsog Wilhelmi sekretär, hiljem Riia bürgermeister ja linna saadik Stockholmi riigipäeval. 1624. aastal sai ta Rootsi kuningalt Gustav II Adolfilt kingituseks Ruila mõisa ja aadlitiitli.

Ruila linn põlvneb Johann Ulrichi teisest pojast Johannist. Ruila mõis kuulus Ulrichite suguvõsale läbi mitme põlvkonna. Kui mõisa pärinud Friedrich Johann von Ulrichi (1744-1801) neljas tütar Katharina Friederike abiellus Magnus Adolph Theodor von Bremeniga läks mõis Bremenite suguvõsa kätte.

Perekonnakroonika järgi pärineb suguvõsa Bremeni linnast, kust juba orduaja algul tuldi Liivimaale. Ruila mõisa esimene Bremenitest omanik Magnus Adolph Theodor (1784-1843) õppis

³⁰ EAA.1864.2.VII-85:60-68, L 61p-70.

³¹ EAA.1864.2.VIII-95:188-195, :198-199, L 189p-196, 198p-200.

³² EAA.1864.2.VIII-96:84-88, L 85p-90.

³³ EAA.1864.2.IX-62:180-186, :190-191, L 185p-192, 195p-7.

³⁴ EAA.1864.2.X-141A:176-182, :185-186, L 179p-186, 188p-90.

³⁵ Vt http://www.cha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=101. Kasutatud 27.06.2011.

vastavatud keiserlikus Tartu ülikoolis 1803-1805 õigusteadust. Aastast 1813 oli ta Harjumaa meeskohtu assessor, alates 1826. aastast aadli krediidikassa valitsuse liige, aastast 1833 vallakohtunik³⁶ ning 1842-1843 oli ta Eestimaa rüütelkonna maanõunik. 1807. aastal abiellus Magnus Katharina Friederike von Ulrichiga (1786-1815). Sellest abielust oli Magnusel kolm tütar, kellest kaks surid lapsena. 1816. aastal abiellus Magnus uuesti Marie Ottilie Luise von Mohrenschildtiga (1789-1862). Marie sünnitas talle neli poega ja kaks tütar.

Ruila mõisa päris tema teine poeg Julius Bernhard (1820-1882), kes abiellus Padiselt pärit Emilie Ulrike Karoline von Rammiga (1821-1874). Nende lastest jäid elama ja jõudsid täiskasvanuikka vaid tütar Margarethe Ottilie Karoline Emilie (1856-1919) ja poeg Ulrich Johann Konradin (sünd 1859). Emilie suri võõrsil – Heidelbergis, kuid Julius tuli tagasi Ruilasse.

Et Ulrich Johann Konradin õppis Tartu ülikoolis vaid ühe aasta, ei ole tema seahüübimise kohta säilinud palju dokumente. Selgub, et koolitunnistuse on ta saanud Eestimaa Rüütli- ja Toomkoolist Tallinnas. Ülikoolis õppis ta majandust ja poliitikat. Säilinud on Ulrich Johann Konradini isa Julius von Bremeni 9. jaanuaril 1882 Ruilast saadetud kiri, milles ta lubab oma pojale asuda õppima keiserlikku Tartu ülikooli. Dokumentide hulgas on säilinud ka Ulrich Johanni onu Constantin von Bremeni nõusolek, et Ulrich Johann võib järgmisel aastal ülikoolist lahkuda. Ilmselt oli isa sel ajal juba surnud ning poeg lahkus ülikoolist, et Ruila mõisa majapidamise eest hoolt kanda. Lisaks mõisa majandamisele oli Ulrich von Bremen kreisikohtu assessor 1884-1887 ja kihelkonnakohtunik 1887-1889.

Talude päriseks ostmine algas Hageri kihelkonnas 19. sajandi II poolel ning oli suhteliselt aeglane. Samuti oli osavõtt rahvuslikust liikumisest loid. 1913. aastal oli Ruila mõisal järel 2383 tiinu (2604 ha) maad ning taludele oli müüdud 1589 tiinu (1736 ha) ehk täpselt 40% maadest. Kuna välja ostetud talusid oli selleks ajaks 41, siis oli talu keskmine suurus 42,34 ha.³⁷

Allika külas osteti esimesed talud 1894. aastal, mil hakatigi Ruila mõisas talusid päriseks ostma. Vaid üks talu – Lassi nr 33 – oli ostetud varem. Võrdluseks võib öelda, et Allika küla naabertalu Kulli osteti Kernu mõisalt juba 1868. aastal, kusjuures ostmisega kaasnes huvitav nüanss. Talu ostis 3015 rubla eest Hageri kirikuvalla talupoeg Ado Jüri p Blumberg (ka Blumverk, Blumperg) ning maksis kogu raha samal aastal mõisnikule ära. Raha oli ta aga saanud oma vennalt, Tallinna kodanikult Hans Blumbergilt tingimusega, et igal aastal pidi Ado ning tema pärijad maksma Hageri kirikuvaestele 40 rubla ning et Ado surma järel läheb talu tema pojale Johanile, kes ei pidanud kaaspärijaile midagi maksma. Need tingimused Ado ka täitis.³⁸

1894. aastal osteti Allika külast päriseks järgmised kuus talu (kuupäevad on vana kalendri järgi):

- Kalamatsu ostis 4. aprillil Jüri Ploom 1900 rubla eest, millest kohe maksis 200 rubla;
- Mootso ostis 4. aprillil Herman Reinvart 3240 rubla eest;
- Uuetoa ostis 4. aprillil Hans Reintam 2300 rubla eest, millest kohe maksis 300 rubla;
- Kõrtsuhansu ostis 29. aprillil 2700 rubla eest Jüri Vihalemm;
- Kokmardi ostis 2. juunil Juhan Aumann 1200 rubla eest, millest kohe maksis 250 rubla;
- Võsa ostis 2. juunil Hans Rüütel 2900 rubla eest, millest kohe maksis 500 rubla.

Järgmine päriseksost Allika külas toimus mais 1895, kui Jüri Laban ostis 6100 rubla eest Koka talu. Kohe maksis ta 2000 rubla. Aastal 1896 osteti taas kolm talu (kõik 20. aprillil):

- Allika ostis Hans Israel 2900 rubla eest, millest kohe maksis 600 rubla;
- Saare ostis Juhan Sievart 1400 rubla eest, millest kohe maksis 300 rubla;

³⁶ Peab olema kihelkonnakohtunik (FP).

³⁷ Richter, Adolf. Baltische Verkehrs- und Adreßbücher. Band 3. Estland. Seile 237.

³⁸ EAA.2840.1.14442.

- Järve ostis Jakob Reintam 2800 rubla eest, millest kohe maksis 500 rubla.

Sellega talude mõisalt päriseksostmine ka piirdus. Vanadest taludest Järvenõmme, Onni, Pruuli jäid välja ostmata ning need said 1919. a maareformiga riigirenditaludeks ning osteti välja vastavalt 1934, 1933 ja 1935.

Allika küla piirkonda puudutas ka 1905. a ülestõus, mille ajal põletati ja purustati Põhja-Eestis umbes 120 mõisahoonet, neist üle 70 Harjumaal. Üheks mässu keskuseks kujunes Kohila, kuhu suundus Tallinna tööliste esimene rühmitus. Tööliste salgad käisid ka Kernu mõisas relvi konfiskeerimas. 13.-14. detsembril 1905 purustati Purila, Juuru, Maidla, Hõreda, Kohila, Tohisoo, Seli, Salutaguse ja Pahkla mõisad, lõhuti Sutlema, Rabivere, Pargi ja Lohu mõisad. Ülestõusnud kogunesid seejärel Hageri kiriku juurde, kus karistussalgad nad osalt tapsid ja teised laiali ajasid. See oli esimene kokkupõrge ülestõusnute ja karistussalga vahel. Salga lahkumise järel mäss jätkus. Kernu-Kohatu valla Kernu, Haiba, Ruila ja Maidla mõisad purustati hiljem, kui tööliste salk oli lahkunud.³⁹

Tsaariaegsel ühe-verstasel topograafilisel kaardil (Ruila piirkonna leht on trükitud 1899) pole Allika küla mainitud. Nimeliselt on toodud vaid *Каламаты, Кокка, Веа* ning *Собцы(?)* talud, neist viimane on nähtavasti Sooba metsavahikoht.⁴⁰

Allika küla ei leidu veel 1910. aastatelgi. Richteri 1913. a aadressiraamatus on Ruila mõisa ainukese külana kirjas Kabila, ülejäänud olid hajatalud. Olulisemadena ettevõtlusega tegelevatest taludest on kolmest kaks Allika külas: *Kokka* ja *Koekmardi*.⁴¹ Ka samal aastal avaldatud ametlikus asulate loetelus ei leidu Kernu-Kohatu vallas Allika küla mainimist.⁴²

1922. a rahvaloenduse kohanime loetelus ning 1923. a avaldatud asulate nimekirjas leidub Kernu vallas Hallika küla.⁴³ Seega tuleb lugeda 1922. aastat Allika kui küla esmamainimiseks. Kuna külade kujunemine ja nende nimetamine ei olnud tollal täpselt reguleeritud

Tallinna Linnaarhiivis leiduvas Kernu vallavalitsuse fondis (TLA.198) leidub mitmeid säilikuid, mida saaks edaspidi kasutada Allika küla ja tema talude ning elanike kohta lisaandmete saamiseks. Võimalik, et säilikus “Kernu-Kohatu vald 1920. a. tulumaksu I, II ja III nimestik-raamat” aastast 1920 (TLA.198.1.88) leiavad ka külanimed mainimist. Dateerimata on säilik “Valla külade nimestik ühes talude ja taluomanike küladesse kuuluvusega” (TLA.198.1.12). Teisi säilikuid Allika küla 1922. aastast varasema mainimise kohta on tõenäoliselt üsna aeganõudev või ka võimatu leida. Uurima peaks Harju maavalitsuse arhiivifondi (TLA.884, kus leidub nt säilik “Ajaloolisi andmeid Kernu valla kohta” (TLA.884.1.653)).

ALLIKA KÜLA TALUDE KUJUNEMISLUGU JA ELANIKUD

Andmed on esitatud tähestiku järjekorras. Põhiline andmestik tuleb hingeloenditest (1782-1858), mille viited on olemas eespool, kus on tehtud kokkuvõtlikud ülevaated hingeloendite põhjal ning kajastab vastavate aastate hetkeseisu, mida on sageli võimalik täpsustada kirikuraamatute põhjal. Seda on jõutud teha vaid kohati. Kirikuraamatutest saadud andmetele on jäetud viitamata, kuna andmed on kergesti leitavad vastava andmebaasi abil.⁴⁴ Lisaks on kasutatud Hageri koguduse surmameetrikat 1932-2007, millele pole samuti eraldi viidatud. Hingeloendites on toodud inimeste vanus, mille põhjal on arvatud sulgudes toodud sünniaasta või sünni- ja surma-aasta. Need on mõlemad

³⁹ Karjahärm, Toomas; Pullat, Raimo. Eesti revolutsioonitules 1905-1907. Lk. 134-6, 140.

⁴⁰ 6-27. Ревельск[ий] уезд Эстлянд[ской] губ[ернии] 1899 г.

⁴¹ Richter, Adolf. Baltische Verkehrs- und Adreßbücher. Band 3. Estland. Seite 237.

⁴² Списокъ населенныхъ мѣстъ Эстляндской губерніи. Изданіе Эстляндскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. Томъ XVIII. С. 24-6.

⁴³ 1922 a. üldrahvalugemise andmed. Vihk VI. Harju maakond ja Tallinna linn. Lk 37; Üleriikline asumite nimestik.

⁴⁴ <http://www.genealoogia.ee/esivanemad/hageri/>.

ligikaudsed, olles sageli 5 või enamgi aastat tegelikkusest erinevad. Isikunimed on esitatud normitud kujul, perekonnanimede puhul on püütud kasutada 20. sajandiks kindlaks kujunenud nimekuju. Väljendit “1811. aastaks” vmt tähendab, et sündmus oli toimunud selleks aastaks alates eelmisest hingeloendusest (antud näiteks seega vahemikus 1795-1811) ning on hingeloendite põhjal täpsemalt dateerimatu.

Teine suurem osa andmetest puudutab talude päriksostmist ning hilisemaid omanikke kuni 1940. aastani. Selleks oleme kasutanud kinnistusregistreid, kinnistusraamatuid ja kinnistutoimikuid. Nendes leidub oluliselt enam teavet, kui siin lühikokkuvõttes on esitatud.

Lõpuks on esitatud ka kohanimekartoteegist (KNK) 1978. a kogutud andmed talunime, selle kasutamise ning tolleaegsete elanike kohta. Kohanimekartoteegi järgi olid tollal *Ruila-Alliku küla* talud järgmised: *Allika, Järve, Järvenõmme, Kalamatsu, Koka, Kokmardi, Laagrimäe, Matsu, Onni, Pruuli, Saare, Uuetoa, Võsa*. Kartoteegis toodud talude suurused on nähtavasti suuliste andmete järgi kirja pandud ning seega ebatäpsed. Kursiivis kuupäevad on vana kalendri järgi.

Allika nr 24 (talumaa kinnistu nr 4983)

Esmamainimine 1706, mil peremees oli Allika Jürg. 1713 oli peremees Allika Jaan (1670). 1713 on kasutatud nime “Allika ehk Koka Jaan”, 1725 Allika Jaan, kes oli peremees ka 1732. 1739, 1744 ja 1750 oli peremees Allika Ado.

Allika Juhan (1740-1804) oli peremees nii 1782 kui ka 1795. 1811. aastaks olid kõik ta pojad ja pojapojad surnud või nekrutiks võetud ning uus peremees Jakob (1779) tuli Kõrtsu Matsi talust, ta oli Matsi poeg. Ta aga võeti aprillis 1812 nekrutiks ning talu jäi vaid tema väike poeg. Uus peremees Hans (1786-1840) tuli Ruila mõisa Kirpma küla Kirpma talust. Ta oli peremees veel 1816, sai hiljem perekonnanimeks Tombach, kuid aastal 1834 oli peremees tema poeg Jaan (1812-1846). Hansu kasupoeg oli Juhan Miilpak (1818, läks 1842 Ääsmäele), tüdruk oli talus Anu Allik (ka 1850). 1850. aastaks sai uueks peremeheks nähtavasti üle-eelmise (Hansu) poeg ja eelmise (Jaani) vend Hans Tombach (1814). Mäekülalt oli tulnud 1848 Mart Kerner (1825-1851). Ei saa välistada, et just tema oli tulnud uueks peremeheks. 1858 elasid talus Tombachid, Kernerid ja peremees Hindrik Israel (1817) perega, kes oli tulnud Kabila külast. Tema poeg ostis talu ka päriks.

Allika talu kohta on eelmainitud mõisakoolide projekti Ruila mõisa materjalides kirjas järgmist:

Talu päriksostmise leping 20. aprillist 1896. aastast

Leping on sõlmitud paralleelselt kahes keeles mõisnik Ulrich von Bremeni ja talupoeg Hans Israeli vabel. Hans Israel ostis Allika talu, suurusega 45 dessätini ja 1615 ruutsülda, 2900 rubla eest. 600 rubla oli talupoeg krediitkassasse juba sisse maksnud ning edaspidi hakkas ta krediitkassale tasuma ülejäänud võlga, mille maksmise tähtaeg oli 15 aastat. Võla intress oli 5 kopikat rubla pealt ning iga 5 aasta tagant pidi olema kolmandik võlga tasutud. Kuigi talupoeg sai nüüd maaomanikuks, seadis leping mitmed piirangud. Näiteks oli talupojal keelatud oma maa peal viina-õlut valmistada ja müüa, samuti ühiskondlike teid sulgeda.

Talupoegade kaebused maamaksukomisjonile

Maa omamisega kaasnesid erinevad asjatoimetused. Nii on mitmete Ruila mõisa talude peremehed saatnud Eestimaa Maamaksukomisjonile kaebuse maamaksu tõstmise pärast. Allika talu omanik Hans Israel kirjutab, et tema koha adra sajandikud on 37-lt 100 peale tõstetud, mis tähendab, et talukoht peaks aastast 111 rubla puhast kasumit sisse tooma, ent keegi pole seda kontrollinud. Maksustamise aluseks on rendihind, mis ei ole aga mõistlik, sest tegelikkuses ei suuda talupojad rentigi tasuda, mida tõendavad nii kohtuotsused kui oksjoni kuulutused. Palvekirjas nenditakse, et ilmselt ei ole ümbruskonnas ühtegi talupoega, kelle talu nii palju sisse tooks, et see kõrvalise teenistusega elada suudaks.

Palvekirja juurde kuulub täpne ülevaade talukoha sissetulekutest ja väljaminekutest. Tabel iseloomustab 19. sajandi Põhja-Eesti talumajapidamist. Kirjas on nii koha suurus kui selle peal olevad võlad, sissetulekud (mida kasvatati ja kuidas seda turustati) ning väljaminekud (seemnete ostmiseks kuuluv summa, abitööliste palgad, erinevad võlad ja maksud, jooksvad kulutused ning kulud pere ülalpidamiseks). Kokkuvõttes on näha, et talumajapidamine on miinuses ja üle 200 rubla on vaja juurde teenida teistest allikatest.

Eestimaa Maamaksu komisjon vaatas kaebused läbi, kuid liikkas kõik tagasi. Ruila talurahvas ei jätnud aga jonni ning kirjutas uue palvekirja Eestimaa Rüütelkonna peamehele, et ei ole otsusega rahul, sest mingisuguseid põhjendusi ei toodud. Rüütelkond andis omakorda teada, et talupoegadele vastu ei tulda ja makse ei vähendata.

Toodud on ka Allika talu päriksostu leping ning Allika talu omaniku Hans Israeli kaebus maamaksukomisjonile.⁴⁵

Allika talu suurus oli 45 tiinu ja 1615 ruutsülda (49,9 ha). Talu ostis päriks 20.04.1896 Hans Hindriku p Israel (kinnistati 21.06.1896) 2900 rubla eest. Hinnast tasus ta 600 rubla rahas, 860 rubla võttis üle mõisa pantkirju ning 1440 rubla võttis krediitkassalt võlgu. Neist viimane võlg kustutati 1911.⁴⁶

KNK järgi oli Allika (Allikalle, Allikal, Allikalt) vana talu (65 ha).

Järve nr 30 (talumaa kinnistu nr 4985)

Varasem Järve talu mainimise puhul juba 1686. aastal (ka 1744) oli nähtavasti tegu Kala (hilisema Kalamatsu) talu paralleelnimega. Järve on püsivamalt kasutusel 1746. aastast, mil talu oli nähtavasti hiljuti asutanud Järve Jaak. Ka 1750 ja 1782 oli peremees Järve Jaak (1715). 1795. aastaks oli tema ja ta naine Kirsti surnud ning nähtavasti oli kohta hakanud pidama nende poeg Jakob (1762-1830), kes oli naise võtnud Haiba mõisast. Talus elasid ka kaks sulaseperet. Jakob pidas talu nähtavasti surmani. Tema surma järel sai peremeheks ta poeg Jakob (1794-1844), kes sai koos pere ja vendadega perekonnanimeks Reintam. Tema vend Juhan läks 1834. aastaks Ruila kõrtsi ning vend Prits saadeti 1834 Siberisse (vt altpoolt). Samaks ajaks oli tallu sulaseks tulnud Kirpma küla Maanuse talust Gustav Helman (1809-1838), kelle vend elas Paatri talus. 1850. aastaks oli Jakob Reintam surnud ning talu pidas tõenäoliselt tema poeg Juhan (1818-1869). Aastal 1858 oli peremees tema vend Jakob (1827-1898).

Mõisakoolide projekti raames koostatud Ruila mõisa materjalide hulgas leidub ka Järva Pritsu (ka Fritz) rahavõltsimise kohtuasja ülevaade 1834. aastast. Asjaga olid seotud Järve talu peremehe vend, kes saadeti kuriteo eest Siberisse.

Kohtutoimiku põhjal saame rekonstrueerida järgmise loo. Pisut pärast mihklipäeva ostis Jerva Frits oma vennalt Ruila kõrtsmikult Johannilt ühe heeringa ja maksis selles eest ühe rahatähega. Kaks päeva hiljem maksis ta viina eest samuti ühe rahatähega. Kõrtsmik tundis ära, et need olid võltsitud ja andis mõlemad rahatähed vallavanemale, kes alustas asja uurimist. Läbiotsimisel leiti Jerva Fritsi juurest 34 poolerublast võltsitud rahatähte ja raha valmistamiseks vajalikud tööriistad ja materjalid. Ülekuulamisel selgus, et võltsitud rahatähtede valmistamine oli Fritsul aega võtnud jüripäevast mihklipäevani (peaaegu pool aastat) ning ta oli abivahendite kasutamise juures olnud väga leidlik. Näiteks sinise värvi saamiseks oli ta kasutanud mustikamahla.

Toodud on ka kohtuasja originaal.⁴⁷

Talu suurus oli 69 tiinu ja 1328 ruutsülda (75,99 ha). Selle ostis päriks 20.04.1896 Jakob Jakobi p Reintam (1858-1939) 2800 rubla eest (kinnistati 21.06.1896). Kohe maksis

⁴⁵ Vt http://www.cha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=123. Kasutatud 27.06.2011.

⁴⁶ EAA.2840.1.1307, lk 258-9, 262.

⁴⁷ Vt http://www.cha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=123. Kasutatud 08.07.2011.

ta 500 rubla, mõisalt võttis ta üle 770 rubla pantkirju ning lisaks 1530 rubla võttis laenu krediitkassast. Viimase tasus ta 1915.⁴⁸

KNK järgi oli Järve (Järvele, Järvel, Järvelt) vana talu (75 ha), mille pererahvas oli 1978. aastaks surnud ning maja elaniketa.

Järvenõmme nr A-68 (maaüksuste kinnistu nr 11735)

1782. a hingeloendis on kirjas, et mõisa koka naine Kirsti (1745) oli elama asunud mõisamaale koos oma poja Jaani (1779) ning kahe tütreaga. 1795. aastaks oli ta ise surnud, Jaan elas seal edasi koos noorema venna Hansuga (1787), kaks vanemat õde olid abiellunud, kaks nooremat aga elasid samuti talus. 1811. aastaks, kui kirja pandi vaid mehed, oli Jaan läinud Pruuli talu peremeheks ning tema vend läks sinna sulaseks. Varasem sulane Juhan (1762) oli 1808 surnud, tolle poeg Juhan läinud 1810 Haiba mõisa Indovälja tallu. 1810. aastal oli kroonupalati otsusega kirjutatud Ruila mõisa talupoegade andmete lõppu (pole täpselt aru saada, kas sellega mõeldi Aru ehk hilisemat Järvenõmme vabadikukohta) Munalaskme mõisast Sepa Jüri Jaan ja Tõnsu Jüri, kes olid sinna asunud juba 1798. aastal, kuid kes said 1810. a pärisorjusest vabaks. Pärisorjaks jäi aga Jüri poeg Juhan (1796), kes 1813 aga viidi Einmanni mõisa Järvamaale. 1816. aastal oli *Arro* talus peremees Jakob (1768-1829), tulnud Kirpma küla Kuke talust. Tema surma järel ta pere lahkus talust, pojad läksid eri taludesse sulasteks. Uueks peremeheks tuli 1834. aastaks Gustav Treipak (1777-1857) Kirpma küla Vihalemma talust. Selleks ajaks oli talu saanud nimeks Järvenõmme. Ka 1850 elas Gustav veel talus, kuid juurde oli Kabila külast tulnud Jüri Sivard (1809-1876). Võimalik, et kohta pidas nüüd tema, vähemalt 1858 oli ta peremees.

Talu suurus oli 40,03 ha. Mõisa ajal seda välja ei ostetud, seega oli alates 1919 tegu riigile kuulunud taluga. Riigilt ostis selle 07.07.1934 Kernust pärit August Jakobi p Tikenberg (1875-1953, abikaasa oli Leena, neiuna Laban) 3720 krooni eest (kinnistati 18.08.1934). Võla tasus ta 1936. aastaks, võttes veel samal aastal talu peale võlgu 3420 kr, mille tasus samuti samal aastal.⁴⁹

KNK järgi oli Järvenõmme (Järvenõmmele, Järvenõmmel, Järvenõmmelt) vana riigirenditalu (40 ha).

Kaasiku nr 43 (talumaade kinnistu nr 11981)

21,037 ha suurune Kaasiku talu rajati 21/29.12.1933 sõlmitud kinklepinguga, millega see koht eraldati Mootso talust Maria ja Johannes-Leopold Malbergile 500 krooni hindamisel (kinnistati 24.03.1934). Maria (1882-1934) oli Ruilast pärit, Jaan Metsküla tütar. Tema mees Karl-Johannes (1883-1940) oli pärit Liivi mõisast Läänemaalt. Neil lapsi polnud. Maria pärandas oma osa oma mehe vennapojale Johannes-Leopold Malbergile (1908), seega sai ta koha täisomanikuks. Maria testamendiga pandi pärijale kohustus Karl-Johannesele kindlustada lesepõlves ulualune seal talus. Talul oli 1940. a võlgu 800 krooni.⁵⁰ Vt ka Mootso talust eraldatud

Kalamatsu nr 29 (talumaade kinnistu nr 4205)

Küla vanim talu, mis eksisteeris kalurikohana juba 1686, mil Kala Mats ehk Järve Mats oli mõisa kalur. 1712 elasid talus kaks Kala Matsi – isa ja poeg. Vahepeal nähtavasti asustamata, 1732 elas Kalama Siim, 1739 Kala Siim, 1744 Järve Siim, 1750 Kala Siim.

1782. a oli peremees Kala Jüri (1709). 1795. aastaks oli tema ja ta naine Triinu surnud ning pojast Gustavist (1733-1798) saanud peremees. 1811. a hingeloendis esineb

⁴⁸ EAA.2840.1.1307, lk 274-5, 278; EAA.2840.1.810, lk 1950.

⁴⁹ EAA.2840.1.1576, lk 74-5, 78.

⁵⁰ EAA.2840.1.1389, lk 402-3, 405-6.

talunimena *Kallama* ning 1816 *Kallamatzo*, milliseks jääb ka edaspidi. Gustav oli 1811. aastaks surnud ning talu pidas tema poeg Mihkel (1762-1831), tehes seda nähtavasti surmani. Uueks peremeheks sai Jüri Ploom (1782-1857), kes oli varem olnud Ruila mõisarahva hulgas. Kabila küla Vansi talust tuli sulaseks Jaan Metsküla (1813, võeti 1836 nekrutiks). Tema isa oli läinud vastrajatud Onni talu peremeheks. Ka 1850 oli peremees nähtavasti Jüri Ploom. Tüdrukuna elas talus Triinu Israel. 1858. aastaks oli peremeheks saanud Jüri poeg Mihkel Ploom (1821-1877).

04.04.1894 ostis talu 1900 rubla eest mõisalt eelmise poeg Jüri Mihkli p Ploom (1861) (kinnistati 27.07.1894). Talu suurus oli 42 tiinu ja 512 ruutsülda (46,12 ha). 490 rubla võttis ostja üle mõisa pantkirju, 1210 rubla võttis laenu krediitkassalt, kohe maksis 200 rubla. Esimene kustutati 1932 ja teine 1909. Jüri kinkis 11.06.1932 talu Anna-Maria Ploomile (kinnistati 27.08.1932). Anna-Marie (neiuna Reichenbach) oli Jüri poja Juliuse (1896-1938) abikaasa, sündinud 1896 Vastemõisas. 1932 võeti talule 950 kr laenu, mis tasuti samal aastal. 1935 võeti 890 kr, mis samuti tasuti samal aastal. 1940. aastaks oli tasumata 2000 kr laenu, mis oli võetud Julius Aumannilt ning 1000 kr Paul Grünbergilt.⁵¹

KNK järgi oli Kalamatsu (Kalamatsule, Kalamatsul, Kalamatsult) vana talu (40 ha), mille hooned müüdi Rocca al Mare vabaõhumuuseumile. Siiski sellist talu ega selle hooneid vabaõhumuuseumis pole olnud (on Hageri kirikuküla Köstriaseme talu).

Kokmardi nr 31 (talumaade kinnistu nr 4206)

Kokmardi talu tekkimislugu pole päris selge. Adramaarevisjonides selle nime ei esine, 18. sajandi kirikuraamatutes samuti mitte, paraku aastaist 1779-1833 pole kirikuraamatud säilinud. Hetkel on teada esimene mainimine aastast 1782. a, mil peremees oli Kokmardi Juhan (1735). 1795. aastaks oli ta surnud, nähtavasti pidas talu ta lesk Ann (1737) koos 17-aastase poja Juhani (1778-1843) ja 29-aastase tütre Liisuga (1766). 1811. a oli Juhan juba kindlalt peremees, olles seda ka 1816. 1834. aastaks sai peremeheks ta noorem poeg Jakob (1810), kuna vanem poeg Juhan oli juba ca 1824 läinud Indovälja talu peremeheks. Perekonnanimeks said nad Aumann. Ka peremehe õde Liisu Gribmann elas 1834 Kokmardil. 1850 ja 1858 oli peremees Jakob Aumann (1810).

Talu suurus oli 25 tiinu ja 496 ruutsülda (27,539 ha). Talu ostis mõisalt 1200 rubla eest 02.06.1894 Juhan Juhani p Aumann (1832-1899, Jakobi vennapoeg), kinnistati 27.07.1894. Mõisa pantkirju võttis ostja üle 320 rubla, krediitkassalt võttis laenu 630 rubla ning kohe maksis 250 rubla. Esimene kustutati 1933, teine 1911. Tallinna-Haapsalu rahukohtu otsusega 07.12.1928 said talu pärijateks Juhani poja Juhani (1868-1915, vt altpoolt kohtuotsusest) lesk Anna-Vilhelmine (1878-1938), lapsed Hilda-Hermine (1912-1985, abielus Reintam), Rudolf-Aleksander (1910-1929), Julius-Ferdinand (1905-1977) ja Emilie-Marie (1903-1982) Aumann (kinnistati 03.08.1929). Juliuse 1/5 osa ostis 18.07.1929 ema Anna 300 kr eest (kinnistati 05.10.1929). Rudolfi 1/5 osa päris ema Anna (kinnistati 23.03.1929). Anna-Vilhelmine, Emilie-Marie ja Julius-Ferdinand muutsid oma perekonnanime 1937. a Aumaa'ks. Talu pärimise kohta toome ära kohtuotsuse, kuna seal leidub huvitavaid detaile.

7. detsembril 1928 a. Tallinna-Haapsalu Rahukogu Tsiviil-osakond, millest osa võtsid:

Eesistuja: Rbk. al. l. [alaline liige] A. Rost,

Liikmed: Rbk. al. l. B. Karoles ja V. Pedoson,

Sekretäri aset.: V. Kanarik,

vaatas läbi avalikul kohtuistungil Anna Kaarli tr. Aumann'i ja teiste nõudmist surnud Juhan Juhani p. Aumann'i päranduse tombu vastu 50.000 marga suuruses summas.

⁵¹ EAA.2840.1.1300, lk 34-5, 38-9.

28.X.1927 a. Rahukogule antud nõudepalves seletab nõudjate lese Anna Kaarli tr. Aumann'i, alaealiste Hilda-Hermine ja Rudolf-Aleksandri Aumann'ide, Julius-Ferdinand Juhani p. Aumann'i ning Emilie Juhani tr. Aumann'i volinik van. adv. R. Eliaser järgmist: "2. juunil 1894 aastal ostis kadunu Juhani Juhani p. Aumann, Ruila mõisast eraldatud talukoha Kokmardi Nr. 31, kinnistu Nr. 4206 all. Kuna ostja ise võrdlemisi vana ning haiglane inimene oli ja kuna suurema osa rahast ostuhinna maksmiseks poeg Juhani andis, siis pidas seda kohta algusest peale omandusena poeg Juhani. 5. septembril 1899 a. suri isa Juhani Juhani p. Aumann ära, kelle nimele talukoht Kokmardi sai 1894 a. kinnistatud. Et aga talukoht oli kinnistatud Juhani Juhani p. Aumann'i nimele ja et poeg samuti oli Juhani Juhani p. Aumann, siis arvas viimane, et tarvilik ei ole koha ümberkirjutamiseks omale nimele midagi ette võtta ja valdas kohta omanikuna edasi kuni 24. novembrini 1915 a., kus ta ära suri. Pärast tema surma on seni ajani seda kohta Juhani Juhani p. Aumann (poja) pärijad tema pärandusena ja omanikkendena heas usus valdanud. Nende juures elas ka Juhani Aumann isa lesk – Liiso Aumann, kes suri 3. augustil 1921 a.

Nõudjate üle 10 aastat kestnud heausulist Kokmardi koha valdamist võivad tõendada nende naabrid Jakob Reintamm ja Jüri Poora, kes elavad Ruila vallas, esimene – Järvel ning teine Kalamatsul ja keda aina palun selle asjaolu tõenduseks tunnistajatena vande all üle kuulata.

Neil põhjustel ning toetudes B.E.S. § 855 peale, on mul au Rahukogu paluda:

- 1) välja kutsuda ning vande all üle kuulata Jakob Reintamm'i ning Jüri Poom,
- 2) tunnistada, et nõudjad Anna, Hilda-Hermine, Rudolf-Aleksander, viimased kaks oma loomuliku eestkostja ema Anna Aumann'i kaudu, Julius-Ferdinand ja Emilie Aumann'id on omandanud iganemise teel Kernu vallas, Harjumaal asuva talukoha Kokmardi Nr. 31, kinnistus Nr. 4206 all, mis eraldatud Ruila mõisa maadest, ja nendele õigus anda see talukoht Tallinna-Haapsalu Kinnistusjaoskonnas Kinnistusjaoskonna raamatutes oma nimele ümber kirjutada,
- 3) kohtu ja asjaajamise kulud panna kostja peale,
- 4) asi ära otsustada ka sel juhtumisel, kui pooled mõlemad või üks neist ei peaks asja arutamisele ilmuma,
- 5) kuna kostja pärandustombule ei ole seni ajani hooldajat määratud, siis palun käesolev asja toimetuses seisma panna kuni hooldaja määramiseni surnud Juhani Juhani p. Aumann'i – isa – pärandustombule ja minule selleks otstarbeks välja anda tunnistus Kernu vallakohtule esitamiseks.

Kuna mõned sugulased on vahe peal käima pannud Juhani Aumann'i isa pärandusasia ja kuna käesoleva asja arutamine kauemat aega kesta võib, siis on tõsine kartus, et pärijad võivad vahe peal kohta oma nimele kinnistada ja teda siis võlgadega koormata. Selle ärahoidmiseks palun käesolevat nõudmist tema avaldamise juures kindlustada Rahukogu Esimehe võimuga hüpoteegilisel teel 50.000 marga suuruses summas keelumärkuse sissekandmise läbi Ruila mõisast eraldatud talukoha "Kokmardi Nr. 31", kinnist. Nr. 4206 all, kinnistusraamatu registrisse Tallinna-Haapsalu Kinnistusjaoskonnas ja minule selleks otstarbeks määruse ärakiri välja anda."

Kernu valla vaestelaste kohtu poolt määrati Juhani Juhani p. Aumann'i päranduse tombu hooldajaks August Ramler.

Arutanud asja, kuulunud poolte ja tunnistajate seletused ja võtnud arvesse teised aktis olevad tõendused Rahukogu leiab, et nõudmine tuleb rahuldada.

1. Hageri kog. perekonnaseisu ametniku tunnistustest nähtub, et 5. sept. 1899 a. on surnud Juhani Juhani p. Aumann (isa); 24. nov. 1915 a. Juhani Juhani p. Aumann (poeg) ja 3. aug. 1921 a. Liiso Aumann, Juhani (isa) lesk.

2. Tall-Haaps. Kinnistusjaoskonna tunnistusest 6.VI.1928 a. Nr. 4275 all nähtub, et Ruila mõisast, Harjumaal, eraldatud talukoht "Kokmardi Nr. 31" kinnist. Nr. 4206 all, 25 tiinu ja 496 r.s. suuruses, on 27.VII.1894 a. kinnistatud Juhani Juhani p. Aumann'i (isa) nimele.

3. Kostja volinik ei vaidle nõudepalves kirjeldatud asjaolude vastu, vaid toetudes B.E.S. §§ 829, 830, 832, 835, 839-841'le leiab nõude olevat enneaegse, sest käesolevat talukohta kasutanud peale poja Juhani Aumann'i ka veel teised kaaspärijad.

Tõsi, tunnistajad R. Schvalbe ja J. Ramler seletavad, et pärast Juhani Aumann'i (isa) surma elanud "Kokmardi" talukohas peale poja Juhani'i, kui pidaja, ka veel lesk Liiso Aumann. Kuid Rahukogu ei

leia sel asjaolul mingit tähtsust olevat käesoleva nõude suhtes.

E.T.S. järele on küll lehel pärimise õigus ühes lastega, varanduse eluaegse kasutamise õiguse näol, kuid B.E.S. kohaselt, mida tuleb tarvitada abiõigusena, võib saada pärijaks tõeliselt ainult pärandise vastu võtmisega (§ 2622), milleks on tarvilik pärija vastav tahteavaldus. Tahteavalduse iseenesest aga võib teha kas otse, kirjalikult või suusõnalt, või avaldada tegudes, millest järgneb, et tegutsev isik loeb end pärijaks (§ 2625). Selle juures loetakse pärandis vastuvõetuks pärija poolt, kui viimane seda vallates B.E.S. § 2628-2630 ettenähtud tähtaegadel ei anna otsekohest vastust sellest loobumise kohta. Pärandise mittevaldamisel aga peab pärijaks olla soovija samadel tähtaegadel, kas avaldama soovi selle vastuvõtmiseks või sarnaselt tegutsema, et seda võiks järeldada tema tegudest. Vastaseil kordadel loeb seadus pärija loobunuks päranditest (§2631).

Aktis olevaist andmeist selgub, et pärast Juhani Aumann'i surma (5.IX.1899a.) on pidanud peremehena viimasele kuuluvat "Kokmardi" talukohta terves ulatuses ja vahet pidamata poeg Juhani kuni surmani (24.XI.1915a), tema järel sama viisil ta naine Anna Aumann ühes lastega, s.o. nõudjad kuni juures talus elanud ka Juhani Aumann'i (isa) lesk Liiso Aumann, kes suri 3. aug. 1921 a.

Kõigest sellest nähtub, et talukohta on pidanud peremehena poeg Juhani ja lesk Liiso Aumann on ainult elanud seal. Üksi lese elamisest poja poolt peremehena peetud talus ei saa järeldada ei talukoha, kui pärandise, valdamist üldse, B.E.S. § 625 ja 2627 mõttes, ega selle valdamist pärijana. Peale selle ei nähtu, et lesk Liiso Aumann pärandist mitte vallates, oleks esinenud päranduse-nõudega, mispärast tema pärimise õigus kõnesoleva talukoha suhtes tuleb kustunuks lugeda B.E.S. §§ 2619, 2620 jõul ja igal juhul 10 aasta möödumisel pärandise avanemisest, mis talle oli kahtlemata teada, s.o. 5.IX.1909 aastast saadik.

Neist kaalutlustest selgub:

a) et Juhani Juhani p. Aumann'i lesk Liiso Aumann pole "Kokmardi" talukoha suhtes pärijaks saanud;

b) et nimetatud talukohta, mis eraldatud Ruila mõisast, Harjumaal, kinnist. Nr. 4206 all ja kinnistatud Juhani Juhani p. Aumann'i nimele 27.VII.1894 a., on pidanud omanikuna seadusjärgse pärimise alusel terves ulatuses, vahet pidamata ja heas usus, vähemalt 5.IX.1909 a. alates, esmalt Juhani Juhani p. Aumann (poeg) oma surmani (24.XI.1915 a.) ja siis nõudjad, viimase lesk Anna Aumann ühes lastega, üle 10 aasta (nõue on avaldatud 28.X.1927 a.), mispärast tuleb tunnustada, et nõudjad on saanud selle talukoha omanikkudeks B.E.S. § 855 alusel.

Ühiselt nõude rahuldamisega tuleb nõuda kustjalt nõudjaile 58 kr. 85 sn. kohtu ja asjaajamise kulu ning nõudjalt Riigikassale kinnistuslõivu 36 kr. 36 sn., tempelmaksu 6 kr. 06 sn. ja aktilõivu 50 sn. (Krepostu maksu sead. § 253, 266, 256 ja Posliini sead § 270, 280).

Neil põhjustel ja Tsiv. Kpd. Sead. §§ 366, 456, 711 ja 868 käsitusel Rahukogu otsustas:

1. Tunnustada, et nõudjad Anna, Hilda-Hermine, Rudolf-Aleksander, viimased kaks oma loomuliku eestkostja ema Anna Aumann'i kaudu, Julius-Ferdinand ja Emilie Aumann'id on omandanud iganemise teel Kernu vallas, Harjumaal, asuva talukoha Kokmardi Nr. 31, kinnist. Nr. 4206 all, mis eraldatud Ruila mõisast ja nende õigus, anda see talukoht Tallinna-Haapsalu Kinnistus jaoskonnas kinnistusraamatutes oma nimele ümber kirjutada;

2. nõuda kustjalt Juhani Juhani p. Aumann'i päranduse tombult nõudjaile 58 kr. 85 sn. kohtu ja asjaajamise kulu;

3. nõuda nõudjalt Riigi kassale kinnistuslõivu 36 kr. 36 sn., tempelmaksu 6 kr. 06 sn. ja 50 sn. aktilõivu.

Allakirjutanud: A. Rost, B. Karoles, V. Pedoson.

Asja arutas veel ka kohtupalat kui kolmanda astme kohus, kuid rahukogu otsust see ei muutnud, parandati vaid kirjaviga.

4. juulil 1929 a. Kohtupalat tsiviil departemangu avalikul kohtuistungil, millest osa võtsid eesistuja esimees K. Gyldenstubbé, liikmed: E. Irdmann ja V. Pezold ja sekretäri eest F. Ojandi, arutas: Juhani

Aumann'i pärandustombu apellatsiooni-kaebust Tallinna-Haapsalu Rabukogu otsuse peale 7. detsembrist 1928 a. Anna Aumann'i, alaeal. Hilda-Hermine ja Rudolf-Aleksander Allmann'ide, Julius-Ferdinand Aumann'i ning Emilie Aumann'i nõude asjas edasikaebaja vastu omandusõiguse tunnustamise pärast iganemise põhjal 500 kr. väärtuses ja määras: Tallinna-Haapsalu Rabukogu otsus 7. detsembrist 1928 a. kinnitada, tunnustades kirjutusvea parandamiseks, et nõudjad on omandanud "Kokmardi Nr. 31" talu (mitte Nr. 13, nagu eksikombel kirjutatud Rabukogu resolutsioonis). – Sisse nõuda surnud Juhan Aumann'i pärandustombu käest Anna, Hilda-Hermine, Rudolf-Aleksander, Julius-Ferdinand ja Emilie Aumann'ide kasuks kuusteistkümmend (16) krooni 66 senti asjaajamise kulu teise kohtuastme pealt.

Juhani lapsed võtsid talule mitmeid võlgu 1920.-1930. aastail suuruses 500-1600 krooni, kõik need ka kustutati. Anna-Vilhelmine võetud 3000 kroonisest laenust (1929) kustutati 1761.16, ülejäänu jäi kustutamata. Lisaks Eesti Vabariigi kasuks kinnistati 625 kr (1935), Hageri Ühispanga kasuks 181 kr (1835) ning Eesti Maapanga kasuks 1480 kr (1935), need jäid kustutamata.⁵²

KNK järgi oli Kokmardi (Kokmardile, Kokmardil, Kokmardilt) vana talu (40 ha), mille omanik oli surnud, poeg ja tütar Tallinnast hooldasid elumaja suvitades. Richteri 1913. a aadressiraamatu järgi oli *Koekmardi* talu pidaja *Anmann* (*pro* Aumann), kes tegeles mesindus- ja kalandusettevõtlusega.⁵³

Aumannid olid Kokmardi talu pidajad hiljemalt 1782. aastast, olles seega kõige pikemalt ühe suguvõsa käes olnud Allika küla talu.

Koka nr 27 (talumaade kinnistu nr 4605)

Esmamainimine 1706. 1712 oli peremees Koka Jaan, samast aastast on teada ka Koka Rein, Koka Hain ning Koka Mihkel. Hetkel pole selge, kas tegu oli ühe taluga või võisid osad neist elada hilisema nimega Kokmardi talus. 1713 on kasutatud nime "Hallika ehk Koka Jaan". 1716 elas vabadik Koka Jürgen (1666), 1725, 1732, 1739, 1744, 1750 elas Koka Jüri, kes võis olla sama mees või ka algul sama, kuid hiljem nt tema poeg Jüri (1714).

1782 oli peremees Koka Juhan (1795. a hingeloendi järgi Jaan) (1741), kes 1795. aastaks suri ning tema lesk Kreet abiellus Hagerisse. Naanu talust oli tulnud endine sulane Hans (1745-1815) tallu uueks peremeheks. Koka Juhani ema Kai (1715) elas talus veel edasi. 1811. aastaks oli peremeheks saanud Hansu kolmas poeg Jüri (1789-1827), kes pidas talu oma surmani. Tema poeg Gustav oli läinud 1834. aastaks Lasse tallu, nooremad vennad aga olid talus edasi, saades perekonnanimeks Grinberg. Peremees Mihkel Tammerik (1801) oli siiski tulnud Tirisalu küla Rätsepa talust. Sulasena elas talus Tirisalu külast tulnud Mart Sivard (1799). Tüdrukuna elas talus Ann Betlem. 1850 elasid talus jätkuvalt Gribergid ja Tammerikid, tõenäoliselt oli peremees edasi Mihkel Tammerik. Mart Sivart oli läinud 1842 Kapu mõisa Järvamaal. Tüdrukuna elas talus Ann Betlem. 1858 oli peremees Mihkli poeg Jüri Tammerik (1821), Grinbergid olid mujale läinud.

Talu suurusega 75 tiinu ja 608 ruutsülda (82,217 ha) ostis 13.05.1895 mõisalt 6100 rubla eest Jüri Mardi p Laban (1842-1910). Mõisalt võttis ta üle pantkirju 1190 rubla eest ning krediitpangalt sai 2910 rubla laenu (see kustutati 1910), kohe maksis seega 2000 rubla. Jüri jäi kinnistusraamatu järgi omanikuks kuni maade natsionaliseerimiseni, tema surma järel oli tegelikult omanik seega tema päranditomp.⁵⁴

⁵² EAA.2840.1.1300, lk 42-3, 46-8; EAA.2840.1.17164, L 24-6, 39.

⁵³ Richter, Adolf. Baltische Verkehrs- und Adreßbücher. Band 3. Estland. Seile 237.

⁵⁴ EAA.2840.1.1304, lk 834-5, 838.

KNK järgi oli Koka (Kokale, Kokal, Kokalt) vana talu (70 ha), mis jagatud pooleks venna ja õe vahel. Richteri 1913. a aadressiraamatu järgi oli Koka talu pidaja Laban, kes tegeles mesindusettevõtlusega.⁵⁵

Kulliaru nr A-52 (maaüksuste kinnistu nr 10272)

Kulliaru oli 1919. a riigistatud mõisamaast eraldatud kinnistu suurusega 15,02 ha. Nähtavasti sai ta oma nime juba varem eksisteerinud samasuguse mikrotoponüümi järgi. Kinnistu ostis 07.04.1933 Jaan Johani p Kruus 690 kr eest, lisaks võttis Kruus kinnistule 460 kr laenu (kokku 1150 kr). Need kustutati 1936 ning kinnistule registreeriti uus liitlaen suurusega 1110 kr, mis oli 1940. aastaks kustutamata.⁵⁶

Kõrtsuhansu nr 22 (talumaade kinnistu nr 4201)

Taluna leiab esmamainimist 1739 (Kõrtsu Hans), kuid seos varasemate Ruila mõisa kõrtsmikega (mainitud hiljemalt 1721) on hetkel veel teadmata. Ka 1744 ja 1750 oli peremees Kõrtsu Hans.

Kõrtsu Tõnu (1735-1799) oli peremees 1782, kuid mitte enam 1795. Tema esimene naine Mari oli surnud enne 1795 ning ta abiellus Mootso Jüri lese Annega. Tõnu tütar Leenu oli abiellunud aga Vösa tallu. 1795. aastaks toodi uus peremees Gustav (1758-1802) Ramla talust. Tõnu poeg Juhan läks 1811. aastaks Paatri Matsi talu peremeheks, Gustavi asemele tuli Tirisalu küla Nuhja talust uus peremees Gustav (1772-1832), kelle poeg Mats (1786-1848) pidas talu 1816. 1834 oli peremees tema poeg Jüri (1810-1836), suguvõsa sai nimeks Balm. Tirisalu küla Lauritsa talust oli sulaseks tulnud Jüri Treipak (1775-1838). 1850. a hingeloendis on talunimena kirjas *Kortso-Hanso*. Arvatavasti oli eelmise peremehe Jüri Balmi surma järel tulnud mõisarahva hulgast peremeheks tema vend Gustav (1807). Ka Jüri Treipaki lesk ja pojad elasid veel talus. 1858 oli peremees aga Tõnu Grinberg (1805), kes tuli Tirisalu küla Orava talust. Talus elasid veel Balmid ja Treipakid.

47 tiinu ja 526 ruutsülla (51,589 ha) suuruse talu ostis 29.04.1894 2700 rubla eest Jüri Jaani p Vihalemm (1824-1895), kinnistati 27.07.1894. Temalt päris Kernu vallakohtu 20.02.1898 otsusega talu ta tütar Leena Jüri t Pellberg (ka Pielberg, 1864) (kinnistati 22.05.1898). Tegelikult oli pärijaid kaks – lisaks Leenale ka Jüri tütar Miina Vihalemm, kes pärisidki vallakohtu 14.02.1897 otsusega mõlemad, kuid 20.02.1898 Miina (kes oli selleks ajaks abiellunud Kustas Reintamiga) ja Leena leppisid kokku, et talu jääb Leenale ning Miina saab 26 rubla raha ja Eestimaa krediitkassast tunnistuse 100 rublase pantkirja peale, mis Jüril 1887. aastast oli. Leena müüs selle 15.04.1898 3000 rubla eest Juhan Otto p Reintamile (kinnistati 13.06.1898). Juhan elas 1869-1910. Kustaviga ta lähedalt sugulane ei olnud. 09.03.1935 eraldati Kõrtsuhansu talust Tominga nr 46 kohale (vt see) 0,132 ha.⁵⁷

Laagrimäe nr A-85 (maaüksuste kinnistu nr 12041)

Laagrimäe (ka Laagrimaa) 26,99 ha suurune kinnistu eraldati Ruila mõisalt riigistatud maadest. Selle ostis 20.10.1934 Kaarel Grünberg 310 krooni eesti (kinnistati 22.10.1934). Lisaks 310 kroonile võttis Grünberg kinnistule laenu 2830 kr (kokku 3140 kr). Laenud kustutati 1936. 17.02.1938 müüs ta kinnistu 1500 krooniga Kernust pärit Paul-Eberhard Nikolai-Johannese p Vainulale (endise nimega Jersmann, 1909-1968), kinnistati 26.02.1938. Tema võttis 1939 kinnistule 500 kr laenu, mis oli 1940. aastaks kustutamata.⁵⁸

⁵⁵ Richter, Adolf. Baltische Verkehrs- und Adreßbücher. Band 3. Estland. Seile 237.

⁵⁶ EAA.2840.1.31149.

⁵⁷ EAA.2840.1.1300, lk 2-3; EAA.2840.1.17159, L 16.

⁵⁸ EAA.2840.1.1580, lk 122-3, 126; Rüigi Teataja Lisa nr 86, 12.10.1937, lk 3180.

KNK järgi oli Laagrimäe (Laagrimäele, Laagrimäel, Laagrimäelt) vana talu (25 ha), mille metsa müünud omanik enne kolhoosi asutamist ära, raha joonud maha ning 1978. a olid hooned elaniketa.

Mootso nr 25 (talumaade kinnistu nr 4203)

Esmamainimine 1706, mil peremees oli Mootso Mikk. Enamuse 18. sajandist aga sellenimeline talu allikates ei esine. Võimalik, et selle talu kohta kasutati mõnda teist nime, kuid samuti pole välistatud, et talu oligi Põhjasõjast kuni 1760. aastateni elaniketa. Kirikuraamatutest sünnimeetrikas esineb Mootso nimi esimest korda, kui 1767. aastal sündinud poeglaps Matsi vanematena pandi kirja *Mootso kilter Jürri* ja *Ann*. Vaderid olid kangur Mats, Võsa Hans ja Todja Hansu naine Mari. Võib arvata, et Jüri oli olnud varem Ruila mõisa kilter ning ametist lahkudes (taas)asustanud Mootso talu.⁵⁹

1782. a peremees olnud Mootso Jüri (1732, nähtavasti toosama endine kilter) suri 1795. aastaks ning tema lesk Ann abiellus Kõrtsu Tõnuga. Nende tütreid abiellusid teistesse mõisadesse. Mõisnik, kellele kuulus ka Haiba mõis, tõi sealt uue peremehe Jakobi (1759-1803). Jakobi poegadest ei saanud uut peremeest, Hans (1778-1852) toodi 1811. aastaks hoopis Ruila mõisa Tirisalu küla Kangru talust. Ta oli peremees ka 1816, saades hiljem nimeks Abiram. 1834. aastaks sai peremeheks tema kasupoeg Mart Suitslep (1788-1853). Sulastena said perekonnanimed Jüri Vohlmann (1812, võeti 1842 nekrutiks), tulnud Lasse talust ja Jüri Metslind (1815, võeti 1838 nekrutiks), tulnud Koka talust. Veel oli talus kirjas lesknaine Anu Helmann ja tüdruk Triinu Heimann. 1850 elasid talus Abiramid, Metslinnud ja Suitslepad ning tüdruk Triinu Heimann. 1858 oli peremees Mardi poeg Jakob Suitslep (1823-1880), ka Abiramid ja Metslinnud elasid talus.

Talu suurus oli 46 tiinu ja 2496 ruutsülda (51,393 ha). Selle ostis mõisalt pärieks 04.04.1894 Herman Juhani p Reinvart (ka Reinvald, 1839-1913) 3240 rubla eest (kinnistati 27.07.1894), ta müüs selle 06.02.1903 sama summa eest Jaan Kustase p Metskülale (1846-1935) (kinnistati 07.03.1903), kes kinkis talu 03.08.1934 hindamisväärtusega 800 krooni oma pojale Jaan Metskülale (1876-1934) (kinnistati 11.08.1934), kes aga suri sama aasta 12. detsembril.⁶⁰

Mootso talust eraldati Kaasiku nr 43 maakoh (vt see). Samuti eraldati Mootsost **Vainola** (ka Vaenola) nr 48 maakoh suurusega 10,817 ha (talumaade kinnistu nr 12071), mis kinnistati 04.08.1934, omanik oli Leena Malberg (nähtavasti Leena Jaani t Malberg, 1887-1976, suri lesena, arvatavasti oli Aleksandri lesk).⁶¹

KNK järgi oli Mats (Matsule, Matsul, Matsult) vana talu (70 ha), mis poolitatud kahe venna vahel. Üks läinud sõjas kaduma, teine surnud kodus. Nähtavasti need kaks venda olid Jaani pojad Valter Ferdinand (1914) ja Arved Johannes (1917).

Onni nr A-67 (maaüksuste kinnistu nr 9999)

Onni talu rajati vahemikus 1816-1834. 1834 oli seal peremees Jakob Metsküla (1776-1838), kes oli sinna tulnud Kabila küla Vansi talust. Tema poeg Jaan oli läinud Kalamatsu tallu sulaseks. 1850. aastaks oli tallu jäänud tema poeg Gustav (1819) perega, kes oli seal ka 1858.

Onni talu mõisalt pärieks ei ostetud, see jäi pärast 1919. a maareformi riigirenditaluks. Riigilt ostis selle 31,63 ha suuruse talu 26.08.1933 Hans Hansu p Kummer (sündinud 1875 Märjamaa kihelkonnas Orgital, suri 1957) 370 kr eest (kinnistati 09.09.1933), lisaks

⁵⁹ EAA.3154.2.2:293, lk 625.

⁶⁰ EAA.2840.1.1300, lk 18-9, 22.

⁶¹ EAA.2840.1.1300, lk 18; Hageri valla maaüksuste nimekiri.

võttis ta 1310 kr laenu, mis hiljem kinnistati 1550 kr suuruseks liitlaenuks, mis oli 1940. aastaks kustutamata.⁶²

KNK järgi oli Onni (Onnile, Onnil, Onnilt) vana riigirenditalu (35 ha), mille majapidamine oli 1978. aastaks laostunud.

Pruuli nr A-83 (maaüksuste kinnistu nr 13041)

Esmamainimine 1713, mil Ruilas elas Pruuli Jain. Pruuli Evart (1722) oli peremees 1782 ning suri enne 1795. Ta lesk Ann (1722) elas talus veel 1795 edasi, siis pidas kohta nähtavasti sama talu varasem sulane Hans (1770), kes 1811. aastaks läks aga Ruila mõisavahiks. Uus peremees Jaan (1779-1831) tuli vabadikukohalt, kuhu oli algselt elama asunud tema ema, mõisa koka lesk Kirsti. Ka Jaani vend Hans (1787) tuli Pruuli tallu, kuid võeti 1812 nekrutiks. Jaan pidas talu ka 1816. Pärast tema surma sai peremeheks ta poeg Jüri Miilpak (1804-1841). Tirisalu küla Paatri Kaarli talust oli 1834. aastaks sulaseks tulnud Mart Meier (1810) ning Koka talust Jüri Metslind (1780-1847), Mootso tallu läinud Jüri isa. Tüdrukuna sai talus perekonnanime Kristi Heiman. 1850 pidasid talu tõenäoliselt veel Miilpakid, kuigi Kabila külast oli tulnud Mart Laban (1811) perega. Temagi võis olla uus peremees. 1858 oligi peremees Mart Laban. Veel elasid talus Miilpakid, Meierid ja Metslinnud.

Pruuli talu mõisalt päriks ei ostetud, see jäi pärast 1919. a maareformi riigirenditaluks. Riigilt ostis selle 41,84 ha suuruse talu 23.08.1935 Gustav-Arnold Kustase p Grünberg (1937. aastast Rohunurm, 1905-1981) 3280 kr eest (kinnistati 07.09.1935). Samas summas võlg jäi 1940. aastaks kustutamata, lisaks võttis omanik talule laenu 158.03 kr (1938-1940), 594.42 kr (1939-1940), 452.60 kr (1937-40), 374.63 kr (1938-40) ning 1940. aastaks kustutamata võlgu 171.23 kr ja 60 kr.⁶³

KNK järgi oli Pruuli (Pruulile, Pruulil, Pruulilt) vana riigirenditalu (35 ha).

Ruila kõrts

Ruila kõrts esineb hingeloendites esimest korda aastal 1834. Peremeheks oli sinna tulnud Järve talust Juhan Reintam (1798). Temaga seotud kohtuasja vt Järve talu andmetest. Ka 1850 oli ta veel talus, kuigi 1847 oli Jälgimäelt sinna tulnud Jaan Rüttel (1822). Ei saa välistada, et uus kõrtsmik oli hoopis tema. Ka tema kasulapsed Vartongid tulid tallu. Reintamid läksid 1858. aastaks Tirisalu küla Naanu tallu, Ruila kõrtsis olid Rüütlid ja Valmannid (Sepa talust), kuid pole kirjas, kes kohta pidas.

Hetkel on teadmata, mis Ruila kõrtsist hiljem sai.

Saare nr 28 (talumaade kinnistu nr 4984)

Saare talu kohta on esimesed andmed 1782. aastast, mil peremees oli Saare Jüri (1738-1797), kes pidas talu ka 1795, mil talus elasid mõlemad pojad peredega. Kirikuraamatutes (säilinud 1712-1778) Saare nime ei esine. Pärast Jüri surma pidas tõenäoliselt talu veidi aega ta poeg Tõnu (1770-1805) ning 1811. a nähtavasti Tõnu lesk. 1811. a hingeloendis pole naisterahvaid kirjas ning seega näeme seal talus vaid Tõnu 6-aastast poega Tõnut. Tõnu vend Ado oli läinud peremeheks Ruila mõisa Tooma Joosepi tallu. 1816. a hingeloendi järgi oli Tõnu (vanema) lesk Triinu alates 1812. aastast olnud ära (kas polnud tema asukoht teada või oli ta uuesti abiellunud). Peremeheks oli samal aastal Laitse mõisast tulnud Joosep (1781-1838), kuid ka poiss Tõnu elas talus edasi. Ka 1834 oli peremees Joosep, kes sai oma perega nimeks Pruljan. Tõnu oli selleks ajaks läinud Tirisalu küla Lasse tallu, Leonda Jüri talust oli tulnud Joosepi väimeheks aga Hans Sivard

⁶² EAA.2840.1.1552, lk 586-7, 590.

⁶³ EAA.2840.1.1593, lk 322-3, 326-7.

(1794). Pärast Joosepi surma saigi Hansust tõenäoliselt uus peremees, 1858. a oli ta kindlasti peremees.

Talu suurus oli 27 tiinu ja 1008 ruutsülda (29,957 ha). Selle ostis 20.04.1896 Hansu poja Jüri poeg Juhan Sievart (ka Sivard, Siemart, 1862-1916) 1400 rubla eest (kinnistati 21.07.1896). 300 rubla maksis kohe, 400 rubla võttis ta üle mõisa pantkirju, 700 rubla laenas krediitkassalt (viimane kustutati 1910). 1906. a võttis ta Talurahva Põllupangalt laenu 1000 rubla, mis kustutati 1922. Jüri suri 12.10.1916, tema pärimisasjas tegi Keila jaoskonna rahukohtunik 25.02.1932 otsuse. Pärijatena olid üles astunud Juhani lapsed Helene Lindmann, Paul Sivard, Amalie-Anette Sivard, Vilhelmine Sivard ja Julius Sivard. Viimane neist palus veel õigel ajal üles antuks ja alal hoituks tunnistada tema nõue 1400 kr rahapalga pärast sulasena töötamise eest seitsme aasta jooksul Saare talus. Kohtunik otsustas, et kumbki poeg päris talust 2/7 ning iga tütar 1/7 ning ka Juliuse nõue tunnistati õigel ajal ülesantuks ja alal hoituks. Kinnistusregistrisse on 03.09.1932 kantud aga ainult Helene Lindmanni 1/7 mõttelise osa pärimine.⁶⁴

KNK järgi oli Saare (Saarele, Saarel, Saarelt) vana talu (30 ha), mille omanik oli 1978. aastaks surnud ning maja elaniketa.

Tominga nr 46 (talumaade kinnistu nr 12175)

23.03.1934 ostis Jakob Pülbergi päranditomp 126.49 krooni eest Tominga koha (kinnistati 09.03.1935), millele 09.03.1935 eraldati Kõrtsuhansu talust juurde veel 0,132 ha. Kokku oli koha suurus 4,267 ha. Kinnistul oli võlg 570+50 krooni, mis kustutati 1935, järgi jäänud 90-kroonine liitlaen kinnistati 1938, see jäi 1940. aastaks kustutamata.⁶⁵

Uuetoa (Kõrtsu) nr 23 (talumaade kinnistu nr 4202)

Kõrtsmik Kõrtsu Mats (1752-1818) pidas ametit vähemalt 1782 kuni 1811. Tema poeg Jakob oli läinud 1811. aastaks Allika talu peremeheks. Teine poeg Mats (1780-1857) oli 1816. aastaks saanud peremeheks. 1834. aastaks oli kasutusele võetud uus talunimi Uuetoa. See viitab tavaliselt vanast talukohast eraldumisele ja uute hoonete ehitamisele. Kõrtsiametit enam seal ei peetud, kahjuks pole täpselt selge, kuidas varasem kõrtsikoht ning Uuetoa talu olid omavahel seotud ning kuna sellest perioodist Hageri kirikuraamatud polegi säilinud, siis võibki see jääda selgusetuks. Suguvõsa sai nimeks Miilpak ning peremees oli nüüd eelmise peremehe Matsi poeg Jaan (1808), kes oli peremees nähtavasti ka 1850. 1858 oli peremees tema noorem vend Hans (1820). Ka tema neli venda elasid veel talus.

Uuetoa talu suurus oli 35 tiinu ja 1856 ruutsülda (39,084 ha). Talu ostis mõisalt 04.04.1894 Hans Jakobi p Reintam 2300 rubla eest (kinnistati 27.07.1894). 300 rubla maksis ta kohe, 670 rubla võttis üle mõisa pantkirju ja 1330 rubla krediitkassast laenu. Viimane kustutati 1910. Veidi varem, aastal 1906 oli omanik võtnud talule 1700 rubla laenu, mis kustutati aga 1909. Pärast Hansu surma pöördus Kernu vallakohtu poole tema selleks ajaks surnud tütre Leena mees Jüri Jersmann ning vallakohtu 30.01.1904 otsusega pärisid talu Leena lapsed August (10-aastane) ja Liine (9-aastane) Jersmann (ka Järsmann) (kinnistati 13.08.1904).⁶⁶

KNK järgi oli Uuetoa (Uuetoale, Uuetoal, Uuetoalt) vana talu (65 ha), mis oli 1978. a elaniketa.

⁶⁴ EAA.2840.1.810, lk 1941-7; EAA.2840.1.874, lk 1125-8; EAA.2840.1.1307, lk 266-7, 270.

⁶⁵ EAA.2840.1.1300, lk 2; EAA.2840.1.1392, lk 154-5, 158.

⁶⁶ EAA.2840.1.1300, lk 10-1, 14; EAA.2840.1.17160, L 16.

Vainu nr A-56 (maaüksuste kinnistu nr 10258)

Ruila mõisalt riigistatud maadest eraldatud Vainu kinnistu ostis 07.10.1933 Johan Jüri p Petofer 410 kr eest (kinnistati 21.10.1933). Koha suurus oli 15,72 ha. 1940. aastaks oli kinnistul kustutamata laenu 2390 kr.⁶⁷

Võsa nr 26 (talumaade kinnistu nr 4204)

Esmamainimine 1706, mil peremees oli Võsa Hans. 1713 elas Võsa Rein. Vahepeal oli nähtavasti asustamata, järgmine mainimine taas 1747, mil peremees oli Võsa Mats, kes tõenäoliselt oli hiljuti tulnud mujalt Ruila mõisast. Veel 1782. a peremees olnud Võsa Mats (1714-1799) oli 1795. aastaks loovutanud koha oma pojale Hansule (1745-1825). 1811. aastaks oli Hans talu andnud oma venna Matsi (1754-1809) pojale Tõnule (1788-1856). Võimalik, et Mats ise oli vahepeal samuti peremees olnud. Suguvõsa sai nimeks Rüütel, kuid 1834 pidas talu Tõnu noorem vend, vahepeal Paatri Matsi talus sulasena teeninud Jaan (1794). Sulasena sai Võsa talus perekonnanime Jakob Saulus (1813). 1850 ja 1858 elasid talus jätkuvalt Rüütliid ja Saulused. 1858 oli peremees Matsi poeg Jaan Rüütel.

Talu suurus oli 49 tiinu ja 2224 ruutsülda (54,547 ha). 02.06.1894 ostis selle 2900 rubla eest Hans Jaani p Rüütel (ka Rüitel, 1842-1919), kinnistati 27.07.1894. Mõisa pantkirju võttis Hans üle 880 rubla ulatuses (kustutati 1928) ning krediitkassast võttis laenu 1520 rubla (kustutati 1914), kohe maksis 500. Hansu testamendi põhjal päris talu tema poeg August (1890-1974), kelle nimele see kinnistati 21.04.1928. Testamendi arutuse kohta kohtus esitame väljavõtte kohtumaterjalidest. August võttis 1928 talule 1400 krooni laenu, see kustutati 1935, hiljem on talule võetud viis laenu (750+750+85.86+2000+1340 krooni), mis olid 1940. a kõik kustutamata. Sellest 2000 kr oli August võtnud laenuks Johannes Rüütlilt (nähtavasti Augusti lellepoeg, sündis 1905).⁶⁸

1927 a. 29. detsembril Tallinna-Haapsalu Rahukogu ringk. Keila jsk. Rahukohtunik avalikul kohtu istungil arutas surnud Hans Rüüteli suusõnalise testamendi kinnitamise asja ja käsitades Tsiviil Kohtupidamise seaduse §§ 1965, 1966, 1968 ja 2066, otsustas: 26. augustil 1919 a. Harjumaal Kernu vallas surnud Hans Jaani p. Rüüteli suusõnaline testament, mis sõnastatud Keila jsk. Rahukohtuniku 12. novembri 1924 a. kohtuistungil protokollis ja avaldatud sama Rahukohtuniku avalikul kohtuistungil 10. detsembril 1924 a., tunnistada seadusjõusse astunuks ja välja anda ts.kp.s. § 1968 korras pärijale August Hansu pg. Rüütelile, kellelt nõuda viiskümmend (50) mk. akti lõivu ja kuussada (600) mk. kohtulõivu. Pärandusmaksu mitte nõuda. Kohtu kutse toimetuse sulguda, kõik surnud Hans Jaani pg. Rüüteli päranduse kohta ülesandmata õigused ja nõudmised, samuti tema suusõnalise testamendi vastu ülesandmata vaidlused kustunuteks tunnistada. Kuulutatud erakaebtuse õigusega 7 päeva jooksul.

(L.S.) Rahukohtunik: J. Praun (allkiri)

Protokoll

1924 a. 12 novembril Keila jsk. Rahukohtunik avalikul kohtuistungil kuulas surnud Hans Rüüteli suusõnalise testamendi asjas tunnistajaid üle, kes vande all seletasid:

Kustas Mardi p. Reintamm, 56 a. vana, karistamata, pärandajale ja pärijale võeras, elab Kernu vallas, Ruila kogukonnas: Paar nädalat umbes enne Hans Rüüteli surma kutsus mind keegi tema omastest Hans Rüüteli juurde testamendi tunnistajaks. Läksin järgmisel päeval või paar päeva hiljem Ruila kogukonda Hans Rüüteli "Wõsa" talusse. Hans Rüütel ütles, et teeb testamendi suusõnal. Seal oli km Karl Mahlberg, Hans Rüütel oli haige ja voodis pikali, kuid selge meelemõistuse juures. Hans Rüütel tegi minu ja Hans Mahlbergi kui tunnistajate ja oma poja August Rüüteli ning oma naise

⁶⁷ EAA.2840.1.1556, lk 258-9, 263.

⁶⁸ EAA.2840.1.1300, lk 26-7, 30; EAA.2840.1.17162, L 21-27p.

*juuresolekul suusõnalise testamendi, milles pärandas oma talukoha "Wõsa" pojale Augustile, kusjuures haige tütar Marie Hansu t. Rüütel ja naine pidid talust ülespidamist ja korterit saama kuni surmani; poegadele Karlile ja Villemile kohustas ta poega Augusti pulmi tegema; liikuva varanduse jättis naisele.
/allkiri: Reintam/*

*Karl Jüri p. Mahlberg, 40 a. vana, võõras, karistamata, elab Kernu vallas, Ruila kogukonnas. Mõni kuu enne Hans Rüüteli surma läksin juhtumisi tema "Wõsa" talusse, kus eest leidsin vallavanema Reintammi. Hans Rüütel oli halge, vabel istus, vabel oli pikali voodis. Minu ning Reintammi kui tunnistajate ja oma poja Augusti ning oma naise juuresolekul tegi Hans Rüütel suusõnalise testamendi, milles talukoha "Wõsa" pärandas oma poja Augustile, sellele kohuseks tehes haiglasele tütrele Mariele talus eluaegset ülespidamist ja korterit anda, emale, s.o. oma Hans Rüüteli naisele ülespidamist anda, kabele vennale Villemile ja Karlile, kes naised võtnud, kuid kellele ta pulmi ei olla teinud, pulma kulusid aidata tasuda (summat ei nimetanud). Liikuva varanduse, milleks pidi olema raba, pärandas oma naisele; raba summat ei nimetanud.
/allkiri: K. Malberg/*

Rahukohtunik J. Praun

KNK järgi oli Võsa (Võsale, Võsal, Võsalt) vana talu (70 ha), mille peremees oli 1978. aastaks surnud, perekonnaliikmed asunud linna elama ning maja oli elaniketa.

KASUTATUD ALLIKAD

Eesti Ajalooarhiiv

- EAA.1.2.931. Harjumaa Ruila, Kiviloo ja Harku läänide vakuraamat. 1564-1566.
- EAA.1.2.940. Harjumaa adramaarevisjon. 1686-1689.
- EAA.1.2.C-IV-19. Kernu mõisa kaart. 1706.
- EAA.3.1.448. Eestimaa inkvisitsioon. 1712.
- EAA.3.1.449. Harjumaa inkvisitsioon. 1716.
- EAA.3.1.458. Harjumaa adramaarevisjon. 1725-1726.
- EAA.3.1.467. Harjumaa adramaarevisjon. 1732.
- EAA.3.1.473. Harjumaa adramaarevisjon. 1739.
- EAA.3.1.479. Harjumaa adramaarevisjon. 1744.
- EAA.3.1.487. Harjumaa adramaarevisjon. 1750.
- EAA.3.1.496. Harjumaa adramaarevisjon. 1765.
- EAA.3.1.503. Harjumaa adramaarevisjon. 1774.
- EAA.1864.2.IV-2. Hageri jt kihelkondade hingeloendid. 1782.
- EAA.1864.2.V-25. Hageri ja Rapla kihelkonna hingeloendid. 1795.
- EAA.1864.2.VI-36. Hageri kihelkonna hingeloendid. 1811.
- EAA.1864.2.VII-85. Hageri kihelkonna hingeloendid. 1816.
- EAA.1864.2.VIII-95. Hageri kihelkonna hingeloendid. 1834.
- EAA.1864.2.VIII-96. Hageri kihelkonna perekonnanime raamat. 1835.
- EAA.1864.2.IX-62. Hageri kihelkonna hingeloendid. 1850.
- EAA.1864.2.X-141A. Hageri kihelkonna hingeloendid. 1858.
- EAA.2840.1.810. Tallinna kinnistusameti talumaakohtade kinnistusraamat. 1896.
- EAA.2840.1.874. Tallinna kinnistusameti talumaakohtade kinnistusraamat. 1932.
- EAA.2840.1.1300. Tallinna kinnistusameti talumaakohtade kinnistusregister.
- EAA.2840.1.1304. Tallinna kinnistusameti talumaakohtade kinnistusregister.
- EAA.2840.1.1307. Tallinna kinnistusameti talumaakohtade kinnistusregister.
- EAA.2840.1.1389. Tallinna kinnistusameti talumaakohtade kinnistusregister.
- EAA.2840.1.1392. Tallinna kinnistusameti talumaakohtade kinnistusregister.
- EAA.2840.1.1552. Tallinna kinnistusameti maakohtade kinnistusregister.
- EAA.2840.1.1556. Tallinna kinnistusameti maakohtade kinnistusregister.
- EAA.2840.1.1576. Tallinna kinnistusameti maakohtade kinnistusregister.

EAA.2840.1.1580. Tallinna kinnistusameti maakohtade kinnistusregister.
 EAA.2840.1.1593. Tallinna kinnistusameti maakohtade kinnistusregister.
 EAA.2840.1.14442. Kernu mõisast eraldatud Kulli kinnistu toimik. 1878-1930.
 EAA.2840.1.17159. Ruila mõisast eraldatud Kõrtsuhansu nr 22 kinnistu toimik. 1894-.
 EAA.2840.1.17160. Ruila mõisast eraldatud Uuetoa nr 23 kinnistu toimik. 1894-.
 EAA.2840.1.17162. Ruila mõisast eraldatud Võsa nr 26 kinnistu toimik. 1894-.
 EAA.2840.1.17164. Ruila mõisast eraldatud Kokmardi nr 31 kinnistu toimik. 1894-.
 EAA.2840.1.31149. Haiba mõisast eraldatud Kulliaru nr A-52 kinnistu toimik. 1932-.
 EAA.2840. Hageri valla maaüksuste nimekiri. 1938-1940.
 EAA.3154.2.1. Hageri koguduse sünni-, abielu- ja surmameetrika. 1711-1737.
 EAA.3154.2.2. Hageri koguduse sünni-, abielu- ja surmameetrika. 1738-1778.

EELK Hageri koguduse arhiiv

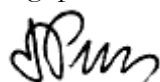
Surmameetrika. 1932-2007.

Trükipäljaanded, andmebaasid jm allikad

Aarma, Liivi. Põhja-Eesti vaimulike lühelulood 1525-1885. Tallinn, 2007.
 Eesti ajalugu, III. Tartu, 1940.
 Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteek.
 Karjahärm, Toomas; Pullat, Raimo. Eesti revolutsioonitules 1905-1907. Tallinn, 1975.
 Konks, Jaan. 1712. aasta revisjonist Eestimaal. – Eesti NSV ajaloo küsimusi, II. Tartu, 1961. Lk 253-63.
 Ligi, Herbert. Talurahva arvu dünaamikast Eestimaal XVII sajandil (adramaarevisjonide andmeil). – Studia historica in honorem Hans Kruus. Tallinn, 1971. Lk 223-56.
 Oja, Tiiu. Katk Põhjasõja ajal Eestis. – Artiklite kogumik Eesti Ajalooarhiivi 75. aastapäevaks. Tartu, 1996. Lk 217-253.
 Richter, Adolf. Baltische Verkehrs- und Adreßbücher. Band 3. Estland. Riga, 1913.
 Riigi Teataja Lisa nr 86, 12.10.1937.
 Ruila mõis [Mõisakoolide näitused].
http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=101.
 Sildmäe, I. Feodaal-pärisorjusliku tootmise ja feodaalrendi dünaamikast Eestimaal XVII sajandil. Tartu, 1962.
 1922 a. üldrahvalugemise andmed. Vihk VI. Harju maakond ja Tallinna linn. Tallinn, 1924.
 [Verstakaart] 6-27. Ревельск[ий] уезд Эстлянд[ской] губ[ернии] 1899 г. [Санкт-Петербург, 1899].
 Öpik, Elina. Talurahva mõisavastane võitlus Eestis Põhjasõja esimesel poolel 1700-1710. Tallinn, 1964.
 Üleriikline asumite nimestik. Linnad, aleviad, vallad, külad, asundused, üksiktalud j. m. kohad. Posti Peavalitsuse väljaanne. S.L. 1923. Kasutasime “Eesti kohanimearaamatu” jaoks koostatud veebiversiooni.
 Списокъ населенныхъ мѣстъ Эстляндской губерніи. Изданіе Эстляндскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. Томъ XVIII. Гор. Ревель, 1913.

Uurimuse koostas Fred Puss.

Lugupidamisega

Fred Puss

Juhataja